

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 เพื่อให้ได้แนวคิดในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม
2. ทฤษฎีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
3. หลักการเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม
4. หลักการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
5. บทบาทการจัดการศึกษากับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
6. คุณธรรมพื้นฐานที่ควรมีในเยาวชน
7. ปัญหาและความจำเป็นในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
8. แนวทางในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ เพราะความเจริญที่ปรากฏทั้งในด้านวัตถุ และด้านคุณธรรม จริยธรรมนั้นเป็นผลสะท้อนคุณภาพของคนในสังคม อันเป็นผลจากการอบรม บ่มนิสัยจากครอบครัว สถาบันการศึกษาตลอดจนการได้รับการขัดเกลาและประสบการณ์ในสังคม (Socialization) หากย้อนมองมาที่ประเทศไทยของเราจะเห็นว่า สังคมไทยในปัจจุบันนี้น่าเป็นห่วงมาก มีความบกพร่องเกิดขึ้นหลายประการ เช่น ความเสื่อมโทรมในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ที่เกิดขึ้นในด้านการเมืองการปกครอง การประพฤติปฏิบัติตนซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากอุปนิสัยของคนในสังคมที่มีค่านิยม ไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การฟุ้งเฟ้อ การไม่ยอมรับความจริง การพูดปด ขาดความซื่อสัตย์ อีกทั้งผู้ใหญ่ก็ไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน ครอบครัวแตกแยก เด็กขาดที่พึ่ง หันไปใช้ยาเสพติดเป็นที่พึ่งแทนปัญหาต่างๆ เหล่านี้ สถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมบ่มนิสัย และถ่ายทอดค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน ควรที่จะทบทวนแนวทางที่เคยดำเนินการต่อเนื่องมาเป็นเวลานานว่าควรจะปรับเปลี่ยนทิศทางกันอย่างไร เพื่อสร้างระบบใหม่ให้เป็นระบบที่

เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ให้เป็นระบบที่ถูกต้องและคำนึงถึงคุณภาพของเด็กและเยาวชน เป็นสำคัญ แก่นแท้ของการศึกษาคือ การพัฒนามนุษย์ โดยมีการพัฒนาปัญญาเป็นแกนกลาง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แก่นนำของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทักษะคิด ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เรียกสั้นๆ ว่า สัมมาทิฐิ เมื่อรู้เข้าใจ คิดเห็นดีงาม ถูกต้องครบตามความเป็นจริงแล้ว การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออกหรือปฏิบัติการต่าง ๆ ก็ถูกต้องดีงาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์แก้ปัญหาได้ สัมมาทิฐิ แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ทักษะ ความคิดเห็น แนวคิด ทฤษฎีความเชื่อถือ ค่านิยม จำพวกที่เชื่อหรือยอมรับ การกระทำและผลของการกระทำของตน หรือสร้างความสำเร็จในความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เป็นความเห็นชอบตามครรลองครองธรรม เรียกว่า ก็มีสสกตาสัมมาทิฐิ เป็น สัมมาทิฐิ ระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม

2. ทักษะ แนวความคิดที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมชาติตามธรรมชาติ ความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันหรือตามมันไป ไม่เอนเอียงไปตามความชอบ ความชังของคน หรือตามที่อยากให้มีมัน เป็น อยากไม่ให้เป็นความรู้ความเข้าใจสอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรมชา เรียกว่า สังขานูโลมิกญาน เป็นสัมมาทิฐิแนว โลกุตระเป็นขั้นสังขธรรม

อย่างไรก็ดีกระบวนการของการศึกษาภายในตัวบุคคลจะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ต้องอาศัย ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยก่อตัวถ้าได้รับการถ่ายทอด แนะนำชักจูงเรียนรู้จากแหล่งความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง หรือรู้จักเลือกรู้จักมอง รู้จักเกี่ยวข้องกับ พิจารณาโลกและชีวิต ในทางที่ถูกต้องก็จะก่อให้เกิดสัมมาทิฐินำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้อง หรือเป็นผู้มีการศึกษาคือ

ดังนั้น กล่าวโดยสรุป แหล่งที่มาเบื้องต้นของการศึกษาเรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ มี 2 อย่าง คือ (พระธรรมกถึกวงศ์. 2548 : 1)

1. ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรีโตะ โขสะ แปลว่า เสี่ยงจากผู้อื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอนแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบาย จากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้เลียนแบบจากแหล่งต่าง ๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอก แหล่งสำคัญของการเรียนรู้ประเภทนี้ เช่น พ่อ แม่ ครูอาจารย์ เพื่อน คนแวดล้อมใกล้ชิด บุคคลมีชื่อเสียง หนังสือ สื่อมวลชนทั้งหลาย สถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะที่แนะนำในทางที่ถูกต้องดีงามให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ปัจจัยข้อนี้จัดเป็นองค์ประกอบภายนอก หรือเรียกว่า ปัจจัยทางสังคม สำหรับบุคคลผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมสามารถทำหน้าที่เป็นปรี โตะ โขสะที่ดี มีคำเรียกเฉพาะว่า กัลยาณมิตร

2. ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยกกายความรู้จักคิดหรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือการรู้จักมองรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัยสืบกันถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้จักด้วยคัมภีรปาทานของตนเองเข้าจับ หรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความติงาม และแก้ปัญหาก็ จัดเป็นองค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยในตัวบุคคล และอาจเรียกได้ว่าเป็นวิธีการแห่งปัญญา

วิธีคิดแบบ โยนิโสมนสิการ มี 10 วิธี คือ (พระพุทฺธทาส. 2540 : 1)

1. วิธีคิดแบบสืบสาวหาสาเหตุปัจจัย คือ พิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่แท้จริงนั้น ๆ หรือพิจารณาปัญหาเพื่อหาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ แนวปฏิบัติคือ คิดสืบสาวโดยตามไปที่ความสัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมา เช่น เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เป็นต้น และคิดแบบสอบสวน โดยการตั้งคำถามจากเค้าเงื่อนที่มีอยู่เพื่อสืบมาถึงคำตอบของเงื่อนนั้น ๆ
2. วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบหรือกระจายเนื้อหาเป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง เช่น ความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ให้หายยึดติด ถ้อยมั่นในสมมติบัญญัติ มองให้เห็น เช่น รูปร่างของคนเราประกอบด้วย เนื้อ หนัง กระดูก ไขมัน เป็นต้น ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาปกติ เป็นต้น
3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ หรือ วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายที่เริ่มด้วยเหตุและปัจจัยมาปรุงแต่ง จึงเกิดเป็นผลอย่างหนึ่ง เมื่อเหตุเปลี่ยน ปัจจัยเปลี่ยน ผลจึงแปรตาม ไม่คงที่ด้วยตัวของมันเองจึงไม่สามารถคงอยู่ตลอดไป เป็นต้น จึงวางใจได้ว่าการกระทำใด ๆ ก็ควรกระทำที่เหตุและปัจจัยหรือการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ให้เข้าใจเหตุปัจจัยทั้งหลายที่ทำให้เป็นปัญหา แล้วจัดการไปตามเหตุและปัจจัยนั้นหรือสร้างเหตุปัจจัยขึ้นใหม่จึงจะเป็นอิสระ
4. วิธีคิดแบบอริยสัง หรือคิดแบบแก้ปัญหา คือ เริ่มจากการกำหนดรู้ปัญหาให้ชัดเจนก่อน แล้วคิดสืบค้นหาเหตุที่มาที่แท้จริง ฟังปัญหานั้นเพื่อเตรียมการแก้ไข โดยมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของตนให้แน่ชัดแล้ว จึงคิดว่าวิธีปฏิบัติ เพื่อกำจัดสาเหตุของปัญหาให้บรรลุจุดมุ่งหมายของตน
5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ คิดให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมายเพื่อว่าเมื่อลงมือปฏิบัติจะไม่คลาดเคลื่อนเลื่อนลอยไร้ขอบเขต และให้ตรงสู่ผลตามความมุ่งหมาย
6. วิธีคิดแบบคุณ โทษและทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแห่งทุกมุม ไม่ว่าด้านดีหรือด้านด้อย คุณหรือโทษ เพื่อที่จะหาทางออกไปจากภาวะไม่พึงประสงค์คือ รู้จุดมุ่งหมายใหม่ที่ดีกว่า

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเพื่อสกัดหรือบรรเทาค้นหา เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลาจิตใจตัดทางมิให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจ เพราะคนเราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับวัตถุปัจจัย อุปสรรคอำนาจความสะดวกในชีวิตประจำวันตลอดเวลา เพื่อสนองความต้องการของตนเอง เพื่อประโยชน์ต่อการเป็นอยู่อย่างผาสุก เกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่การงานการบำเพ็ญประโยชน์สุข จึงควรมุ่งเอาแต่ความสะดวก ปลอดภัย แข็งแรง ทนทาน เป็นต้น นั่นคือมองที่คุณค่าแท้ ส่วนคุณค่าเทียม คือ การเสพสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้น เพื่อปรนเปรอความอยาก เป็นความรู้สึกสนุกสนาน เป็นเครื่องแสดงฐานะความโก้หรู อดความมั่งมี มั่งสวยหรูเด่นดัง เป็นต้น

8. วิธีคิดแบบอุปนายปลุกเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบเร้ากุศลหรือคิดแบบกุศลาภานาเป็นไปเพื่อสกัดหรือบรรเทาขัดเกลาค้นหา เช่น ในการประสบสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างเดียวกันแต่บุคคลแต่ละคนนั้นรับรู้ต่างกัน เพราะสังขารการปรุงแต่งไปคนละทาง ในกรณีของเด็ก ๆ ควรฝึกการทำจิตใจให้ผ่องใส ด้วยการชี้ให้เห็นและพอใจในความสามารถของตนเอง พอใจในผู้อื่นและสรรพสิ่งต่าง ๆ ด้วยการฝึกรู้คุณค่าด้วยความกตัญญูบ้าง การฝึกการทำงานง่าย ๆ ให้สำเร็จด้วยตนเองบ้าง การฝึกการให้การรับ ให้เป็น เป็นต้น

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบันคือ การมีสติระลึกรู้ตนเอง ไม่ว่าจะป็นกริยาอาการ วาจา ความรู้สึก อารมณ์ในขณะปัจจุบัน และความคิดของตนเองในขณะนั้น รวมทั้งรู้ว่าความคิดนั้นเป็นอดีตหรืออนาคตด้วย คือการตามจิตมิให้หลุดลอยไปข้องแวะวนเวียนอยู่กับเหตุการณ์ต่าง ๆ อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกินกว่าเราจะนำมาเป็นการตัดสินใจปฏิบัติกิจในขณะปัจจุบันได้ เช่น หวนหาสิ่งที่ผ่านไปแล้วบ้าง หรือคิดล่วงหน้ากับสภาพสิ่งที่ยังไม่มาบ้าง บางครั้งจึงกระทำการด้วยความเลื่อนลอย หรือโดยฟุ้งซ่าน จึงผิดพลาดได้ง่ายเป็นการกระทำโดยประมาท เป็นต้น

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ การคิดแบบมองให้เห็นความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละมุมจนครบทุกด้าน ไม่นำเอาแง่ใดแง่หนึ่งเพียงแง่เดียวมาวินิจฉัย วิภาษวาทนั้นตามความหมายแปลว่าการพูดแยกแยะ พูดจำแนก หรือแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะสำคัญของความคิดและการพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละมุม ไม่ด่วนติชม ลุม ด่วนสรุปความคิดหรือตัดสินคำขาว ดีชั่ว ไปอย่างพรวดพราด หรือในทางตรงกันข้ามก็คือ ไม่เพิกเฉยละเลยไม่เอาใจใส่ จนกลายเป็นนิสัยไม่เอาเรื่องราว รับรู้แต่เพียงผิวเผินไม่ถือนัยสำคัญที่จะมองหาความจริงให้ครบถ้วน รอบคอบ เป็นต้น การศึกษาจะสำเร็จผลแท้จริงบรรลุจุดมุ่งหมายได้ก็เพราะ โยนิโสมนสิการ ซึ่งอาจให้เกิดการศึกษาได้โดยไม่มี ปรโตโมสะ แต่ปรโตโมสะจะต้องนำไปสู่โยนิโสมนสิการด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลของการศึกษาที่แท้ อย่างไรก็ตามแม้ความจริงจะเป็นเช่นนี้ก็ไม่ต้องมองข้ามความสำคัญของปรโตโมสะเลย ใช้แต่โยนิโสมนสิการอย่างเดียว ก็มีแต่อัจฉริยบุคคลยอดเยี่ยม เช่น พระพุทธเจ้า เป็นต้น ส่วนคนทั่วไปที่เป็นส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมดในโลก ต้องอาศัยปรโตโมสะเป็นที่ชักนำชี้ช่องทางให้ เป็นต้น

กระบวนการของการศึกษา แบ่งได้เป็น 3 ชั้น เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งจัดวางรูปขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค ซึ่งหมายถึง ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริชฌ หรือวิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐนั่นเอง การฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง 8 แห่งมรรคนั้นเกิดมี และเจริญงอกงามใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุดกล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2550 : 12-15)

1. อริสัลสิกขา คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ หรือเรียกว่า ศีล ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกพฤติกรรมและการติดต่อสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอก จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงมาตรฐานอารยชนเป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิต ได้ดี ดังนี้

สัมมาวาจา คือ การพูดหรือการแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่นตรงความจริง ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยามคายไม่เหลวไหลไม่เพื่อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพ นิ่มนวลชวนให้เกิดไมตรี สามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผลเป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์

สัมมาภังคะ คือ การกระทำที่ถึงามสุจริตเป็น ไปในทางสร้างสรรค์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงามทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เป็นไปเพื่อการทำลายชีวิตร่างกาย ทรัพย์สินของผู้อื่น

สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพสุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น ถ้าเป็นเด็ก ก็หมายความว่าต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สมกับการเลี้ยงดูของพ่อแม่

2. อริจิตตสิกขา คือ การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพของจิต หรือเรียกว่า สมาธิ หรือ กระบวนการพัฒนาจิตใจ ซึ่งมีคุณสมบัติมากมายที่พึงต้องการ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา ถิปัญญาตเวที ความเคารพ ความเพียร ความเข้มแข็ง ความอดทน ความมีสติ ความมีสมาธิ ความร่าเริงเบิกบาน ความผ่องใส ความสุข เป็นต้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐาน ของอารยชนเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญา ได้ดี ดังนี้

สัมมาวาชามะ คือ การเพียรพยายามในทางที่ดีงาม ชอบธรรม เพียรหลีกเลี่ยง ป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรระเลิกกำจัดสิ่งชั่วร้ายที่อกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งดีงามหรือกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นเพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งที่ดีงาม หรือกุศลธรรมที่เกิดมีแล้ว ให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเทียบพร้อมไพบูลย์ตรงกัน

สัมมาสติ คือ การมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้น ๆ ใจอยู่กับกิจจติดอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ดีงามสิ่งที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์หรือธรรมที่ต้องใช้ในเวลานั้น ๆ ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเอง โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อ

พฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจ และความนึกคิดของตนไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เข้าชวนหรือช่วยมาฉุดกระชากให้หลุดลอยไปเสีย

สัมมาสมาธิ คือ ความมีจิตตั้งมั่นจิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนดอารมณ์ได้สม่ำเสมอ แน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว มุ่มนวลผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็งเอางาน ไม่หคหู่หือแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี

3. อธิปัญญาศึกษา คือ การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญญาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่น ถ้อยมั่นในสิ่งต่าง ๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เรียกว่า ปัญญา จนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ดังนี้

สัมมาทิฐิ คือ ทศนะ ความคิดเห็น แนวความคิดความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ ที่ตั้งตามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยสอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสถานะ สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริไตร่ตรอง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นไม่เส้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละหวังดีมีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสังขะ อิงธรรมะไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว หรือความเคียดแค้นชิงชัง มุ่งคิดทำลายกัน

การจัดกระบวนการเรียนการสอนคุณธรรม จริยธรรม ในปัจจุบันนักการศึกษาได้นำแนวคิดพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้จัดประชุมหารือเรื่อง โรงเรียนวิถีพุทธเป็นครั้งแรกในวันที่ 26-27 กุมภาพันธ์ 2546 และมีพระภิกษุและคฤหัสถ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมประชุม ได้ข้อสรุปในเบื้องต้นถึงหลักการสำคัญของการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ โดยให้ค่านิยมของโรงเรียนวิถีพุทธว่า หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษาเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 7)

สรุปได้ว่าการศึกษา คือ การพัฒนาคน โดยมีการพัฒนาปัญญาเป็นแกนกลาง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แกนนำของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม เพื่อสร้างระบบใหม่ให้เป็นระบบที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยนี้

ที่ต้องการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนให้เป็นระบบที่ถูกต้องและคำนึงถึงคุณภาพของเด็ก และเยาวชนเป็นสำคัญ

ทฤษฎีการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม

ผู้วิจัยขอนำเสนอทฤษฎี หลักการ และแนวคิดต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญของแนวคิดนั้น ซึ่งในบางแนวความคิดได้นำไปทดสอบ พิสูจน์แล้วด้วยกระบวนการวิจัย แต่ในบางแนวความคิดยังไม่มีการศึกษากันมากนัก ดังนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Psychoanalytic Theory)

ฟรอยด์ (Freud. : 176-178; อ้างถึงในยศ ตันตสมบัติ. 2542 : 18) ผู้นำทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่อธิบายถึง การพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ด้านจริยธรรม ด้านบุคลิกภาพ และด้านบทบาททางเพศ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่อธิบายถึงพัฒนาการทางจริยธรรมเท่านั้น ฟรอยด์เห็นว่าทารกเกิดมาพร้อมกับสัญชาตญาณพื้นฐาน 2 ประการ คือ สัญชาตญาณแห่งชีวิต (Eros) และสัญชาตญาณแห่งความตาย (Thanatos) สัญชาตญาณพื้นฐาน 2 ประการนี้ เป็นแหล่งก่อให้เกิดพลังงานทางจิต ซึ่งกระจายกันทำงานในระบบของบุคลิกภาพ 3 ระบบ ซึ่งพัฒนาตามลำดับขั้นตอน คือ

1. อิด (Id) เป็นระบบที่มีติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด ซึ่งหน้าที่หลักของอิด คือ พลังงานทางจิตเป็นไปในทางตอบสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ โดย อิด ทำงานตามหลักการแสวงหาความสุขให้แก่ทารก หลบหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่สุขสบายทั้งปวง
2. อีโก้ (Ego) เป็นการพัฒนาขึ้นมาจาก อิด เพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการของ อิด โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง
3. ซุปเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นขั้นการพัฒนาที่สามของบุคลิกภาพและเป็นระบบที่เรียกว่าระบบควบคุมจริยธรรมของบุคคล ซุปเปอร์อีโก้ พัฒนามาเมื่อทารกมีอายุระหว่าง 3 – 6 ปี ในซูปเปอร์อีโก้ยังมีระบบย่อยอีกสองระบบที่พัฒนาขึ้นมาควบคู่กัน ระบบหนึ่งเรียกว่าอีโก้ไอดีล (Ego Ideal) เป็นระบบที่เด็กจดจำการกระทำที่พ่อแม่บอกว่าดีและควรกระทำ อีกระบบหนึ่งเรียกว่ามโนธรรม (Conscience) เป็นระบบที่เด็กจดจำการกระทำที่พ่อแม่บอกว่าไม่ดีและไม่ควรกระทำ ระบบย่อยทั้งสองระบบของซูปเปอร์อีโก้คอยควบคุมการกระทำของเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อใดที่บุคคลทำในสิ่งที่อีโก้ไอดีลก็จะให้รางวัล ทำให้บุคคลเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง แต่เมื่อใดที่บุคคลทำในสิ่งที่ไม่ดี มโนธรรมก็จะลงโทษ ทำให้บุคคลเกิดความสำนึกผิด จึงกล่าวได้ว่าซูปเปอร์อีโก้ช่วยให้เด็กควบคุมตนเองทางจริยธรรมได้เหมือนกับที่พ่อแม่ควบคุมตน โดยใกล้ชิดมากก่อน

พระราชวรานูณี (2548 : 71) กล่าวถึงลักษณะของทฤษฎีนี้ว่าบทบาทของการศึกษา คือ

การพัฒนาทางด้านจิตใจ อารมณ์ เพื่อเสริมสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพตามที่ระบบ เศรษฐกิจและสังคมต้องการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ การศึกษาเพื่ออบรมฝึกฝนการนำสติ ปัญญา ไปใช้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น พยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิต คือ มีความเป็นอยู่อย่างดี ที่สุดหรือการมีอิสรภาพ การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต เพื่อชีวิต เป็นความสามารถที่จะ ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน

นอกจากนี้ ประภาศรี สีหอำไพ (2543 : 29) ยังกล่าวว่า ความเชื่อของนักทฤษฎีกลุ่มนี้ คือ จริยธรรมกับมโนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ความรับผิดชอบ ชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมในสังคม จนมีลักษณะพิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่าเอกลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ ให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำความชั่วแล้วรู้สึกสำนึก เกิดทริโอดดับปะ ละอายใจตนเอง ถือว่าได้รับการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้นไม่ปฏิบัติอีกโดยไม่ต้อง มีสิ่งควบคุมจากภายนอก เป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมา โดยไม่จำเป็นต้องสนใจองค์ประกอบ ของลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม

การพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ได้อธิบายถึงการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ด้านจิตวิทยา ด้านบุคลิกภาพ และด้านบทบาททางเพศ และการพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น เห็นว่า ทารกเกิดมาพร้อมกับสัญชาตญาณพื้นฐาน 2 ประการ คือ สัญชาตญาณแห่งชีวิต (Eros) และ สัญชาตญาณแห่งความตาย (Thanatos) สัญชาตญาณพื้นฐาน 2 ประการนี้ เป็นแหล่งก่อให้เกิด พลังงานทางจิต ซึ่งกระจายกันทำงานในระบบของบุคลิกภาพของคนต่อไป

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Social Learning Theory)

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 79) ผู้นำทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมถือว่า จริยธรรมเป็นเรื่อง ของกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจกระทำ และกำกับการกระทำของคน ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นในรูปของกฎหมาย ศีลธรรม และจารีตประเพณี กฎเกณฑ์ ที่สังคมกำหนดขึ้นนี้ บางส่วนบุคคลอาจยึดถือปฏิบัติเป็นกฎเกณฑ์ในใจตนเอง ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ ที่กำกับการกระทำของตนเองได้มากกว่ากฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น การเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้เชื่อว่า พฤติกรรมจริยธรรมถือว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคม ดังนั้นการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการตัดสินใจพฤติกรรมเชิงจริยธรรมก็เกิดขึ้น โดยอาศัยกระบวนการที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้ พฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ ในการพิจารณาเรื่องจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม อาจแยกประเด็นหลักในการพิจารณาออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ต้นกำเนิดของพฤติกรรม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมระบุว่า พฤติกรรมส่วนมากของมนุษย์ เกิดจากการเรียนรู้

2 แบบหลัก คือ

1.1 การเรียนรู้จากผลกระทบ เป็นการเรียนรู้ที่บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง แล้วเรียนรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำ มีผลต่อมนุษย์ 3 ด้าน คือ ด้านการให้ข้อมูล ด้านการจูงใจ และด้านการเสริมแรง

1.2 การเรียนรู้จากการสังเกต การเรียนรู้ชนิดนี้เกิดจากการสังเกตตัวแบบ (Model) ว่าตัวแบบทำอะไร ทำอย่างไร มีกฎเกณฑ์อย่างไร เมื่อสังเกตได้แล้ว ผู้สังเกตก็มีความคิดว่าตนสามารถทำพฤติกรรมใหม่ได้ การเรียนรู้จากการสังเกตมีกระบวนการเรียนรู้ 4 กระบวนการ คือ

1.1.1 กระบวนการใส่ใจ กระบวนการนี้เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สำหรับการเรียนรู้จากการสังเกต

1.1.2 กระบวนการเก็บจำ มนุษย์สามารถเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ แล้วเก็บจำการกระทำของตัวแบบไว้ จนเวลาผ่านไปก็สามารถระลึกถึงแบบแผนของพฤติกรรม เพื่อแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมได้

1.1.3 กระบวนการกระทำทางร่างกาย เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตแปลผลจากการเก็บจำออกมาเป็นการกระทำ กระบวนการนี้อาศัยการจัดระบบพฤติกรรมส่วนย่อยเพื่อแสดงตามตัวแบบ ผู้สังเกตที่จะทำตามตัวแบบ ได้ดีจะต้องมีความสามารถทางกายที่จะทำตามตัวแบบได้

1.1.4 กระบวนการจูงใจ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแยกแยะระหว่างการเรียนรู้ (Learning) กับการกระทำ (Performance) เพราะมนุษย์ไม่ได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ได้เรียนรู้มา การกระทำที่ตัวแบบกระทำแล้วเกิดผลกระทบทางลบ ก็จะมาเป็นแรงจูงใจให้ผู้สังเกต เว้นการกระทำตามตัวแบบนั้น

2. ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม

2.1 ตัวแปรที่เกิดก่อนพฤติกรรม มีอิทธิพลของตัวแบบ ซึ่งอาจทำให้ผู้สังเกตเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ได้ การสอนกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่จากตัวแบบ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของตัวแบบ โดยวิธีถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) การสอนความคิดหรือพฤติกรรมสร้างสรรค์ การยับยั้งการกระทำที่มีผลกระทบทางลบ

2.2 ตัวแปรเกิดหลังพฤติกรรม มีผลกระทบจากภายนอก ที่เป็นแหล่งกำเนิดของผลกรรมที่อยู่ภายนอกและเงื่อนไขผลกรรมจะเป็นไปตามที่กำหนดขึ้นสำหรับผลกรรมจากภายใน ผลกรรมประเภทนี้มีแหล่งกำเนิดของผลกรรมอยู่ในตัวบุคคล และเงื่อนไขการเกิด ผลกรรมเป็นไปตามธรรมชาติและตามที่บุคคลกำหนด

ขำเลียง วุฒิจันทร์ (2544 : 140-142) อธิบายไว้ว่า ลักษณะของทฤษฎีนี้เชื่อว่าสถาบัน หรือกลุ่มสังคมมีอิทธิพลต่อการปลูกฝัง และเสริมสร้างจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ โรงเรียน จะได้รับความคาดหวังจากสังคมอย่างมาก ในการเป็นสถาบันที่ปลูกฝังรูปแบบตลอดจนเสริมสร้าง

การเรียนรู้แบบจากตัวอย่างในสังคมให้นักเรียนพึงระมัดระวังในการสอน เพราะถ้าขาดความสามารถในการอธิบายเหตุผลให้เด็กเลียนแบบ ใช้อารมณ์ และวางอำนาจแทน จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเป็นศัตรูต่อผู้ควบคุมพฤติกรรมทุกระดับ ตั้งแต่บิดามารดา ครู ไปจนถึงตำรวจ พึงอบรมให้เด็กรู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้สึกอายที่ทำความชั่ว ให้ความคิดมีเหตุผล ความสม่ำเสมอในการลงโทษ และให้รางวัลสำหรับเด็กที่เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติจึงมีหน้าที่ต้องจัดและพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ให้เอื้อต่อการปลูกฝัง และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เป็นที่ยอมรับว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทในการอบรมสั่งสอน เป็นแบบอย่างในการปลูกฝังคุณธรรม

การเรียนรู้ถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางสังคม ดังนั้นการเรียนรู้เชิงจริยธรรม ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยกระบวนการที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมอื่น ๆ การปลูกฝังรูปแบบตลอดจนเสริมสร้างการเรียนรู้แบบจากตัวอย่างในสังคมให้นักเรียน พึงระมัดระวังในการสอน พึงอบรมให้เด็กรู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้สึกอายที่ทำความชั่ว

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของโคลเบอร์ก (Cognitive Development Theory) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อเบื้องต้น ดังนี้ (Kohlberg, 1976 : 48)

1. พัฒนาการทางจริยธรรมมีโครงสร้างพื้นฐานทางสติปัญญา (Cognitive) และมีองค์ประกอบทางจรรยาวิพากษ์
2. แรงจูงใจเบื้องต้นเกี่ยวกับจริยธรรม คือ แรงจูงใจเกี่ยวกับการยอมรับ (Acceptance) การมีความสามารถ (Competence) การเคารพตนเองหรือเข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ (Self – Esteem or Self Actualization) มากกว่าจะเป็นความต้องการทางกาย หรือการลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับความกลัว
3. ลักษณะสำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม คือ การพัฒนาการจะเป็นสากลมีขั้นตอนเหมือนกันทุกวัฒนธรรม เพราะในทุกวัฒนธรรมมีการปฏิสัมพันธ์กันในสังคม มีการสวมบทบาท (Role Taking) และมีความขัดแย้งกันในสังคม ซึ่งยังคงต้องการการบูรณาการทางด้านจริยธรรม (Moral Integration) เช่นเดียวกัน
4. กฎเกณฑ์ปกติเบื้องต้นของจริยธรรม เกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าเกิดจากการสร้างกฎเกณฑ์ภายในตนเอง จึงไม่นิยมขั้นพัฒนาการจากภายใน แต่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับคนอื่น
5. สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางจริยธรรม พิจารณาจากคุณภาพและขอบเขตทั่ว ๆ ไป ของสิ่งเร้าทางพุทธิปัญญาและทางสังคมตลอดช่วงการพัฒนาการของเด็กมากกว่าเกิดจากประสบการณ์เฉพาะอย่างจากพ่อแม่ หรือประสบการณ์ที่ได้จากวินัย การลงโทษ หรือรางวัล

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975; อ้างถึงในสุภัททา ปีชชะแพทย์, 2542 : 26) กล่าวว่า จริยธรรมไม่ถือการกระทำตามสิ่งที่สังคมเห็นว่าดีหรือถูกต้องเป็นสิ่งที่บุคคลควรกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งแล้วตัดสินใจโดยหลักความยุติธรรม โคลเบอร์ก ได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวของเพียเจท์ และได้พบความจริงว่า การพัฒนาทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ไม่ได้พัฒนาถึงจุดสมบูรณ์เพียงอายุ 10 ปี แต่มนุษย์ในสภาพปกติจะมีการพัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอนจากอายุ 11 ปีถึง 25 ปี (Kohlberg, 1969 : 391) และโคลเบอร์ก ยังเชื่อว่าการวัดขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น ต้องใช้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียวเท่านั้น

โคลเบอร์ก ได้แบ่งประเภทของเหตุผลเชิงจริยธรรม ออกเป็น 6 ขั้นตอน โดยขั้นตอนที่ต่ำจะปรากฏในช่วงวัยเด็ก ส่วนขั้นสูงจะปรากฏในผู้ใหญ่บางคนเท่านั้น

ขั้นที่ 1 ใช้หลักหลบหลีกการถูกลงโทษ จะปรากฏในเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 7 ปี ซึ่งเด็กจะเข้าใจคำว่า ความดี ในความหมายว่า คือ การกระทำที่ไม่ถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล เป็นขั้นการพัฒนาจริยธรรมในเด็กอายุระหว่าง 7 – 10 ปี จะเห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือคำชมเชย

ขั้นที่ 3 ใช้หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น เป็นขั้นการพัฒนาจริยธรรมในเด็กอายุระหว่าง 11 – 16 ปี ซึ่งผู้มีจริยธรรมในระดับนี้มักจะทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นเห็นด้วย

ขั้นที่ 4 ใช้หลักการกระทำตามหน้าที่ เป็นขั้นการพัฒนาจริยธรรมในเด็กวัยรุ่นตอนกลาง โดยจะตระหนักหน้าที่ของตนในกลุ่มหรือสังคมเท่านั้น

ขั้นที่ 5 ใช้หลักการเคารพตนเองหรือการกระทำตามสัญญา เป็นขั้นการพัฒนาจริยธรรมที่พบมากในวัยผู้ใหญ่ และอาจพบในวัยรุ่นตอนปลายบางคน โดยจะมีการทำตามข้อตกลง หรือคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้เพราะถูกตราหน้าว่าเป็นคน ไม่มีเหตุผล

ขั้นที่ 6 ใช้หลักอุคมคติสากล เป็นขั้นสูงสุดในการพัฒนาจริยธรรม ซึ่งจะพบมากในวัยผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญา ผู้มีความเจริญในระดับนี้จะมีการกระทำที่ยึดหลักการทำตามอุคมคติสากล

จากขั้นการพัฒนาทางจริยธรรมทั้ง 6 ขั้นนี้ โคลเบอร์ก ได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level) เป็นระดับที่มีอายุต่ำกว่า 9 ขวบ การกระทำของเด็กในขั้นนี้ มีความมุ่งมั่นเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ และการแสวงหารางวัล เขาถือว่าการที่คนอื่นกระทำตามที่เขาต้องการนั้นเป็นสิ่งถูกต้อง แม้ว่าการกระทำนั้นจะขัดกับกลุ่มบุคคลอื่น ขอบเขตเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันโดยไม่ให้เสียเปรียบกัน

2. ระดับตามเกณฑ์ (Conventional Level) ช่วงอายุ 10 – 16 ปี เป็นระดับที่เด็กทำตามสังคม ประเพณี กฎหมายและศาสนา โดยที่เขาจะควบคุมความประพฤติจากการตำหนิและยกย่องชมเชย จากสังคม ซึ่งการกระทำของกลุ่มเขานั้นจะเป็นไปตามที่คิดว่าผู้อื่นชื่นชอบ โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน ของตนเอง ดังนั้น จึงชอบการเลียนแบบ แม้ว่าบางครั้งการกระทำของกลุ่มเพื่อนจะขัดกับสังคม ส่วนใหญ่ก็ตาม และต่อมาก็จะตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตนตามกฎหมาย

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) ตั้งแต่อายุ 16 ปีขึ้นไปเป็นระดับที่เด็ก จะมีจริยธรรมขั้นสูงสุด คือ มีการกระทำที่ต้องการยกตัวเองออกจากกฎเกณฑ์ และความคาดหวัง ของผู้อื่น ในการตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ นั้น ต้องนำมาตรึงตรองพิจารณาพิเคราะห์ด้วยตนเอง แล้ว ตัดสินใจไปตามความคิดตนที่ว่าสำคัญแล้ว อันไหนจะมีความสำคัญมากกว่า โดยการที่คำนึงถึง ประโยชน์สุขของสังคมไม่รู้จักล้าสืทธิของบุคคลอื่นมีความรู้สึกเป็นสากล นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ ในสังคม

จากความหมายและลำดับขั้นการพัฒนาจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะของจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม ซึ่งเป็นลักษณะที่แสดงออกทั้งด้าน ความรู้ ความคิด การปฏิบัติ และความรู้สึกนึกคิดภายในตัวบุคคล และมีการพัฒนาเป็นลำดับ ขั้นตอนตามวัยที่แตกต่างกัน

ทฤษฎีพัฒนาการของเพียเจท์

เพียเจท์ (Piaget ; อ้างถึงในประภาศรี สีหอำไพ. 2543 : 30 - 35) ได้ศึกษาการตัดสินใจจริยธรรม ของเด็ก ซึ่งเป็นรากฐานในการวิจัยทางด้านจริยธรรม โดยเฉพาะทฤษฎีการพัฒนาการทางความรู้ (Cognitive Development) ทำให้ทราบว่าความคิดและสติปัญญาของบุคคลมีการเจริญตามลำดับขั้น ของการพัฒนาซึ่งแบ่งเป็น 3 ขั้น คือ

1. ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี เด็กในขั้นนี้ ยังไม่มี ความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดลอมได้อย่างละเอียด มีแต่ความอยากร มีความต้องการทางกาย จึงต้องการที่จะได้บำบัดโดยไม่คำนึงถึง ภาวะทะเลาะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กมีความสามารถในการพูด ก็จะเริ่มรับรู้สภาพแวดลอมและบทบาทต่าง ๆ ของตนเอง
2. ขั้นยึดคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้อยู่ระหว่าง 2 – 8 ปี ลักษณะของเด็กในขั้นนี้จะมี ความเกรงกลัว และเห็นว่าคำสั่งเป็นประกาศิตที่ตัวเองต้องกระทำตาม
3. ขั้นยึดหลักแห่งตน พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 8 – 10 ปี การที่เด็กจะพัฒนาการ ขั้นยึดคำสั่งมายังขั้นยึดหลักการแห่งตนนี้ เพียเจท์ เชื่อว่าเกิดจากการพัฒนาทางด้านปัญญา และ ประสบการณ์ในการมีบทบาททางสังคมในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอก จะเป็น

หลักภายในจิตของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งเด็กอยู่ในสภาพสังคมปกติ จะบรรลุถึงขั้นที่สาม ในช่วงอายุนี้ แต่มีเด็กบางคนที่มีพัฒนาการหยุดชะงักในขั้นที่สอง เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองอย่างผิดปกติกจากสังคมหรือจากกลุ่มเพื่อนก็ได้

นอกจากนี้ บรอนเฟนเบรเนอร์ (Bronfenbrenner, 2003 : 44) ได้วิเคราะห์แบบของการตัดสินใจ จริยธรรม และแบ่งการพัฒนาการทางจริยธรรมไว้เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะการปรับเข้าหาตน (Self – Oriented) เป็นขั้นที่บุคคลถูกใจให้กระทำเพื่อความพอใจของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงบุคคลอื่น ซึ่งเป็นลักษณะของเด็กในวัยต้น ๆ
2. ลักษณะการยอมรับอำนาจบังคับ (Authority – Oriented) เป็นลักษณะที่บุคคลยอมรับคำนิยมและข้อบังคับของบิดามารดา เรียกได้ว่าพฤติกรรมทางจริยธรรมถูกควบคุมจากบุคคลอื่น
3. ลักษณะการยอมรับกลุ่มเพื่อน (Peer – Oriented) เป็นลักษณะที่บุคคลปฏิบัติตามแนวทางของเพื่อน และเป็นอิสระจากการบังคับบัญชาของผู้ใหญ่
4. ลักษณะการทำตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม (Collective – Oriented) เป็นลักษณะที่บุคคลจะมีข้อผูกมัดในการปฏิบัติตามเป้าหมายของกลุ่ม
5. ลักษณะการทำตามเหตุผล (Objective – Oriented) เป็นลักษณะที่ดีที่สุดเพื่อสนองตอบต่อสถานการณ์บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล

การตัดสินใจจริยธรรมของเด็กในวัยที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นรากฐานในการวิจัยทางด้านจริยธรรม โดยเฉพาะทฤษฎีการพัฒนาการทางความรู้ทำให้ทราบว่าความคิดและสติปัญญาของบุคคลมีการเจริญตามลำดับขั้นของการพัฒนาทางด้านปัญญา และประสบการณ์ในการมีบทบาททางสังคมในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอกจะเป็นหลักภายในจิตของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม

หลักการเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

1. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม คำว่าคุณธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Moral มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อไควนัส (Aquinas, 2001 : 8; อ้างถึงในเอกวิทย์ แสงประดิษฐ์, 2545 : 102) ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นลักษณะนิสัยที่ดี ทำให้เป็นคนมีสติ รู้สึกผิดชอบชั่วดี กระทำจนเคยชิน ซึ่งคนทั่วไปปรารถนาและเห็นคุณค่า เป็นเจตคติที่แสดงออกซึ่งความดีทางศีลธรรม

กู๊ด (Good, 1973 : 841) ให้ความหมายของคุณธรรมที่สอดคล้องกันว่า คุณธรรม หมายถึง การกระทำตามแนวคิดและมาตรฐานของสังคม ที่เกิดจากความเข้าใจคุณค่าอันแท้จริงด้วยปัญญา

คุณธรรมทางสังคม คือ การกระทำอันถูกต้องที่มาจากพื้นฐานของขนบธรรมเนียม อุปนิสัย ประเพณี ความรู้สึกในทางที่ดี ความคิดตามสัจยาคติญาณ

นักปรัชญาอีกกลุ่มหนึ่ง คือ วอลเตอร์ และคนอื่น ๆ (Walyers and others. 1976 : 12) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมที่คล้ายคลึงกันว่าเป็นคุณภาพที่ดีทางด้านศีลธรรมเฉพาะอย่าง เช่น ความกรุณา ความยุติธรรม

สำหรับสงวน สุทธิเลิศอรุณ (2541 : 10) ได้อธิบายว่า คุณธรรมหมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจโดยมีเป้าหมายว่า เป็นการกระทำที่ดี หรือ เป็นพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็กและรักเพื่อนมนุษย์ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นต้น

อีกท่านหนึ่ง คือ พระวรศักดิ์ วรขุมโม (2542 : 36) กล่าวว่า คุณธรรม คือ มนุษยธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีสัมมาคารวะ เสียสละ ใฝ่ดี ใฝ่ความดี คุณยุดควเวที มีศีล สมานธิ ปัญญา เป็นต้น

นอกจากนี้สุชีพ ปุญญาอนุภาพ (2542 : 16) และมานิต มานิตเจริญ (2549 : 218) ให้ความหมายของคุณธรรมที่ใกล้เคียงกันว่า คุณธรรมหมายถึง คุณงามความดี หรือ ธรรมแห่งความดีที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ เป็นฝ่ายดีมิใช่ฝ่ายชั่ว

ส่วนสาโรช บัวศรี (2546 : 12) ได้จัดคุณธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม โดยอธิบายจริยธรรมในความหมายอย่างแคบว่า หมายถึง ศีลธรรมประการหนึ่ง และ คุณธรรมอีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้พยุหศักดิ์ จันทร์สุรินทร์ (2541 : 1) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม ไว้ว่า เป็นหลักธรรมจริยที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งอบอุ่นหัวใจในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีที่เกิดขึ้นภายในจิตใจจนได้มา เบี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี อีกทั้งทศนา แยมมณี (2541 : 2) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม ไว้ว่า เป็นลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่เหมาะสม ถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวระนามธรรมที่อยู่ในจิตใจ

สำหรับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 189) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี

กระทรวงศึกษาธิการ (2548 : 2) ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า สิ่งทีบุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่าดีงาม ซึ่งส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ และความดีงามที่ดีที่แท้จริงต่อสังคม จริยธรรม หมายถึง สิ่งทีบุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

จากความหมายตามทัศนะดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่สั่งสมไว้ภายในจิตใจของมนุษย์ สามารถแสดงออกมาได้จากการกระทำทางกาย วาจา และใจของบุคคล

ส่วนคำว่า จริยธรรม ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ethics มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังต่อไปนี้

โชติ เพชรชื่น (2544 : 23) กล่าวว่าจริยธรรม ก็คือ “จริยะ” แปลว่าความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ “คุณธรรม” คือความดี เมื่อรวมความหมายของสองคำเข้าด้วยกันคือ ความประพฤติดี

กรมวิชาการ (2541 : 3-4) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่าเป็นแนวทางของการประพฤติชอบ ทั้งกาย วาจา และใจ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2540 : 18) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ด้านพฤติกรรมภายนอกที่มีสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านสังคมและวัตถุ ตลอดจนธรรมชาติ ได้แก่ ศีล
2. ด้านจิตใจที่มั่นคง เพราะการมีจิตใจที่มั่นคงเป็นแกนสำคัญในการพัฒนา ได้แก่ สมาธิ
3. ด้านความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริง การมองเหตุผล ตลอดจนเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ ได้แก่ ปัญญา ปัจจัย 3 ประการนี้จะส่งผลต่อกันและเสริมซึ่งกันและกัน ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในการดำเนินชีวิต

สมบุญ พรพรรณนากพ (2545 : 64) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ดังนี้คำว่า จริยธรรม เป็นคำที่สื่อแสดงถึงคุณภาพของจิตใจคน เป็นเรื่องที่อยู่ภายในคนซึ่งยากแก่การที่ผู้อื่นจะหยั่งรู้ แต่ผู้อื่นก็สามารถรับรู้ได้จากการ ได้ใกล้ชิด คบหาสมาคมหรือสังเกต ได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา เช่น จากการพูด จากการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติต่อผู้อื่น เป็นต้น

เพียเจท์ (Piaget. 1960 : 4) กล่าวถึงจริยธรรมว่าจริยธรรมเป็นความรู้ที่คิดชอบชั่วดี เป็นเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคมซึ่งบุคคลพัฒนาขึ้น จนกระทั่งมีความประพฤติเป็นของตนเอง โดยสังคมจะเป็นตัวตัดสินผลของการกระทำนั้นว่า เป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิด

โคลเบอร์ก (Kohlberg. 1976 : 4-5) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรม คือมีการกระจายสิทธิ์และหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้หมายถึงเกณฑ์บังคับทั่ว ๆ ไป แต่เป็นเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ ไม่มี การขัดแย้งเป็นอุดมคติ

เรสต์ (Rest. 1977 : 6) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับหลักความยุติธรรมในการมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม โดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่า หรือ ความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละบุคคล เช่น ความรู้สึกส่วนตัวที่จะพัฒนาตนเองถึงจุดสุดยอดแห่งศักยภาพของเขา

วอลเตอร์และคนอื่น ๆ (Walter and Others. 1976 : 14) ให้ความหมายของจริยธรรมที่คล้ายคลึงกันว่า จริยธรรม หมายถึง คุณธรรมหรือ มาตรฐานของความประพฤติ ถูกต้องหรือไม่ ถูกต้อง

ไอแซก (Eysenck. 1978 : 10; อ้างถึงในสุทธิพร ปุณยานุภาพ. 2540 : 28) กล่าวว่า จริยธรรม เป็นผลสะท้อนจากการวางเงื่อนไข เช่น การหลีกเลี่ยงการกระทำเนื่องจากความวิตกกังวลกลัวว่าตนเองจะได้รับการลงโทษจากสังคม ซึ่งใกล้เคียงกับเบอร์โควิทซ์ (Berkowitz. 1976 : 10) กล่าวว่า จริยธรรม เป็นการประเมินการกระทำอันเป็นความเชื่อของสมาชิกตามที่กำหนดไว้ว่าถูกต้อง

ส่วนเลา (Lau. 1976 : 39; อ้างถึงในศรีเรือน แก้วกังวาน. 2530 : 29) ยังกล่าวว่า จริยธรรม เป็นสิ่งที่เหลืออยู่ของการฝึกฝนทักษะทางสังคม และยังมีนักการศึกษาผู้มีชื่อเสียงอีกคนหนึ่ง คือ ดิวอี้ (Dewey. 1975 : 46-48) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ว่า หมายถึง เซอร์ปัญญาทางสังคมของบุคคล ได้แก่ ความสามารถในการรับรู้ สังเกตและความเข้าใจในสถานการณ์ของสังคม การเข้าใจในอำนาจของสังคม แสดงความสามารถในการปรับตัว และควบคุมตัวเองในด้านต่าง ๆ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2548 : 25-26) กล่าวว่า คำว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบ การทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นระบบที่หมายถึงสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำ และผลของการกระทำและไม่กระทำ ตลอดจนกระบวนการเกิดและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย สำหรับความหมายของจริยธรรมในการทำงาน ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2548 : 29) กล่าวว่า คือระบบการทำความดีละเว้นความชั่ว ในเรื่องซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับปฏิบัติ เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การทำงานหรือการประกอบวิชาชีพจะส่งผลให้บุคคลมีความสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม

จากความหมายของทั้งสองคำที่ได้กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนการคิดในทางที่ถูกต้อง ดีงาม มีคุณประโยชน์ทั้งตนเอง และส่วนรวม สามารถควบคุมตนเองในการประพฤติปฏิบัติ การมีคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลทั้งในการดำรงชีวิตประจำวันและในการทำงานหรือการประกอบวิชาชีพ จะส่งผลให้บุคคลมีความสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. หลักการเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

มนุษย์มีจิตสำนึก คือ สติที่รู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังทำสิ่งต่าง ๆ ส่วนใหญ่ด้วยสัญชาตญาณ แต่จะมีสติที่เป็นจิตสำนึกในการกระทำ และตัดสินใจกระทำนั้นด้วยความรู้สึกผิด ชอบ ชั่วดี และมีความละเอียดที่จะทำในสิ่งที่ไม่ดี มนุษย์มีความรู้สึกนึกคิดที่ทำให้สภาพทางจิตใจมีความรู้สึกที่กระสับกระส่าย ใจกังวลแหว่ง ซึ่งสามารถรู้สึกถึงความเคลื่อนไหวที่ทำให้เกิดการแปรเปลี่ยนเป็นสภาพของอารมณ์บางครั้งการเคลื่อนไหวเกิดจากอารมณ์ที่เป็นสุข แต่ในบางครั้ง

การเคลื่อนไหวก็ก่อให้เกิดอารมณ์ที่เป็นทุกข์ ทุก ๆ ครั้งที่มีการเคลื่อนไหวทางอารมณ์ แสดงว่า จิต
รู้ตัวว่ามีสิ่งกระตุ้นเร้าเกิดขึ้น แต่การควบคุมจิตให้สามารถรู้ตัวอยู่ได้ตลอดเวลาที่ถูกระตุ้น และ
สามารถกำกับพฤติกรรมตอบสนองต่อการถูกระตุ้นนั้น ได้ดีเพียงใด

การที่มนุษย์เรียกตนเองว่าเป็น สัตว์ผู้ประเสริฐ ซึ่งหมายถึง ผู้มีความเจริญในด้านจิตใจ
มีมโนสำนึกอยู่ภายในตน ซึ่งมโนที่เป็นความคิดที่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เรียกว่า มโนธรรม หรือ
อาจเรียกว่า จริยธรรม ส่วนคุณธรรมนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อธรรมนั้นเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น
ร่วมกัน ทั้งคุณธรรม จริยธรรมเมื่อนำมาเป็นคุณสมบัติของผู้บริหารย่อมก่อให้เกิดความสงบร่มเย็น
ในองค์กร จำริชรัตน์ เจือจันทร์ (2547 : 34-35) อธิบายว่า มนุษย์มีความเชื่อว่า องค์กรใดที่มี
ผู้บริหารที่ขาดจิตสำนึกด้านจริยธรรม และดำเนินกิจการการปกครองคนอย่างไร้คุณธรรมย่อมนำมา
ซึ่งสงครามของการแย่งชิงและทำลายล้างกัน มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพแห่งประเทศไทย ซึ่ง
จัดตั้งโดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2548 : 16) ได้มุ่งจิตปรารถนาที่จะให้การศึกษาก่อ
เกิดขึ้นแก่ประเทศไทยและแก่ชุมชนของโลกเป็นการศึกษาเพื่อการนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมี
ความสุข อันเป็นปรัชญาความคิดในด้านการนำการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการนำความสงบ
ความสุข มาสู่โลกอย่างแท้จริง การที่จะทำให้เกิดภาวะเช่นนี้ได้ต้องมาจากจิตบริสุทธิ์ของผู้ที่
ทำหน้าที่

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2548 : 4-5) กล่าวว่า สิ่งที่เป็นคุณธรรมและจริยธรรม ในแต่ละ
สังคมอาจจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนา และการศึกษาของคนในสังคมนั้น
เช่นการคุมกำเนิดหรือการกินของที่เก็บได้ให้แก่เจ้าของนั้น ในสังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี
และควรทำ แต่ในบางสังคม และบางวัฒนธรรม อาจจะเป็นสิ่งที่ขัดต่อหลักทางศาสนา หรือ
เป็นความโง่งมที่กระทำเช่นนั้น ดังนั้นการนำเอาคุณธรรมในสังคมนึงไปตัดสินคุณธรรมในอีก
สังคมนึงนั้นย่อมเป็นการไม่เหมาะสม จึงมีการแสวงหาหลักเกณฑ์อื่น ในการตัดสินคุณภาพ
ทางจิตใจของตน ดังนี้

1. จริยธรรมตามหลักนิติรัฐ ในมุมมองนี้จริยธรรมของผู้บริหารรัฐ ข้าราชการ และ
ประชาชนต้องยึดหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักนิติศาสตร์ พฤติกรรมที่ทำตามหน้าที่ ตามที่
กฎหมายได้กำหนดไว้

2. จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรม เป็นจริยธรรมที่ยึดถือเป็นมาตรฐานของสังคม ซึ่ง
อาจมีศาสนาและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มุมมองนี้อาจเป็นมุมมองของสังคมใดสังคมหนึ่ง
โดยเฉพาะซึ่งถ้าจะให้เกิดความสมบูรณ์ในตัวจริยธรรมแล้วต้องไม่ควรขัดกับหลักสากล

ดังนั้น ตามมุมมองที่กล่าวมานี้ เกณฑ์การตัดสินจริยธรรม แม้ว่าเกณฑ์การตัดสิน
ความถูกต้องทางจริยธรรมเป็นหลักเกณฑ์ใช้ในการตัดสินการกระทำว่า ทำอะไรเรียกว่าทำดี ทำอะไร
เรียกว่าทำชั่ว ทำอะไรเรียกว่าทำถูก ทำอะไรเรียกว่าทำผิด แต่การตัดสินการกระทำเช่นนั้น อาจจะ

ไม่ตายตัวเสมอไปเสียทีเดียว (พระเทวินทร์ เทวินโท. 2544 : 25-26)

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม การกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรมจริยธรรมเกิดจากความพยายามที่จะตัดสินความถูกผิด นักปรัชญาในยุคเริ่มแรกได้ให้แนวคิดตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมตามหลักธรรมชาติของการกระทำ ซึ่งเป็นหลักสากลของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes : 1588; อ้างถึงในบุญเสริม มงคลดาว. 2544 : 32) เป็นนักปราชญ์อีกผู้หนึ่งที่มีความเชื่อว่าสิ่งที่บอกได้ว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งถูก หรือผิดนั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้ทำการตัดสิน เนื่องจากผู้ตัดสินความถูกผิดคือมนุษย์ ซึ่งก็มักจะมีกรอบของความรู้สึกของตนต่อสิ่งนั้นอยู่ด้วยเช่น ชอบหรือไม่ชอบพอใจหรือไม่พอใจสิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความเป็นจริงในโลกนี้ว่าไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่แท้จริงอยู่ในตัวของมันเอง คนที่เกลียดสิ่งใดก็มักจะกล่าวว่สิ่งนั้นไม่ดี ชั่ว หรือเลว จึงเชื่อได้ว่าความคิดในการตัดสินความดี ชั่ว ถูกผิดนี้สอดคล้องกับลักษณะสัมพัทธ์นิยม

โสเครติส (Socrates. 470-399 B.C. ; อ้างถึงในบุญร่วม ทิศการ. 2542 : 45-46) เป็นนักปราชญ์ที่ให้แนวความคิดที่แตกต่างว่า ความถูกผิด เป็นสิ่งที่มียู่ในโลกนี้อย่างแน่นอน ไม่ได้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือกำหนดขึ้นมาเอง และไม่ใช่ว่าเรื่องที่มีมนุษย์แต่ละคนจะเป็นผู้ตัดสินถูกผิดเองตามอารมณ์และความรู้สึก ตามความชอบใจหรือไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นเป็นเฉพาะตน แม้ว่าบุคคลจะยังไม่รู้อย่างแน่นอนว่า ความจริงคืออะไร ความดีคืออะไร หรือความควรหรือไม่ควรกระทำคืออะไร และหลักเกณฑ์ที่จะตัดสินความถูกผิดก็ยังไม่แน่นอนก็เป็นการไม่ควรอย่างยิ่งที่จะรีบตัดสินลงไปทันที ควรที่จะต้องใช้หลักเหตุผลและใช้สติปัญญาวิเคราะห์พิจารณาหาความจริงที่ต้องให้ตามหลักสังขธรรมและคุณธรรม ตามหลักเหตุผลที่จะบอกความจริง ความถูกต้องที่แน่นอนตลอดไป ดังนั้น ต้องเชื่อว่าความจริงความถูกผิดเป็นสิ่งที่มียู่จริงอย่างแน่นอนตายตัว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของมนุษย์

โปรทาโกรัส (Protagoras. 1987 : 552; อ้างถึงในบุญผา บุญน้อม. 2549 : 15-16)

นักปรัชญาให้ข้อคิดในทางปรัชญาว่า มนุษย์แต่ละคนจะเป็นผู้ตัดสินดีชั่ว ถูกผิดกันเอง ดังนั้น สิ่งที่มนุษย์ได้สัมผัสจากประสาทสัมผัสทั้งห้า นั้น จะเป็นตัวบ่งบอกว่าถูกต้องหรือไม่ และนั่นคือสัมผัสโดยตรงที่ทำให้มนุษย์มีประสบการณ์กับสิ่งนั้น อวัยวะรับสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายจึงเป็นอินทรีย์พิเศษที่มีอยู่ในตัวแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอกความจริงภายในความคิดของบุคคล ความจริงที่เป็นสากลตายตัว สำหรับทุกคนในโลกนี้จึงไม่มี ความดี ความชั่ว ความถูกผิด เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของแต่ละคนที่จะเป็นผู้ตัดสินเอาเอง และเป็นสิทธิอันชอบธรรมของคนในสังคมนั้น

คานท์ (Kant, 1724-1802 ; อ้างถึงใน พระเทวินทร์ เทวินโท, 2544 : 145-151) มีปรัชญาที่เป็นความเชื่อว่ามีมนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อแสวงหาความสุขแต่เพียงอย่างเดียวแต่เกิดมาเพื่อการกระทำที่ดีงามที่มีศีลธรรม และศีลธรรมความสุขเป็นคนละสิ่งกัน เพราะการกระทำที่ผิดหลักศีลธรรม แม้จะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนมากมายเพียงใดก็ยังเป็นการกระทำที่ชั่วร้ายอยู่เช่นนั้น การกระทำที่ดีตามความคิดของคานท์ คือ การใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายใด ๆ ของคนเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม

คานท์ กล่าวว่า การที่บุคคลมีแรงจูงใจทำให้อยากทำอะไรหรือไม่อยากทำอะไร ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ประการแรก เหตุผลที่เกิดจากปัญญา ซึ่งจะเป็นตัวตัดสินว่าควรทำหรือไม่ควรทำ ผิดหรือถูก การกระทำตามแรงกระตุ้นนี้เป็นการกระทำตามกฎศีลธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ ประการที่สองคือ อารมณ์และความรู้สึกซึ่งเรียกว่ากิเลสตัณหา สิ่งนี้มักจะทำให้มนุษย์หันเหออกไป จากหลักการที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์ไปคิดถึงแต่ผลประโยชน์ที่เกิดจากการกระทำ คานท์ สรุปว่า คนใช้หลักเหตุผลทุกคนจะต้องเห็นด้วยกับกฎศีลธรรมสากลสำหรับทุกคน 6 ประการ ได้แก่

ระดับที่ 1 เกณฑ์การตัดสินความถูกผิดอยู่ที่ผลกรรมที่เป็นการลงโทษ เช่น ต้องทำตามที่มีผู้บังคับบัญชาสั่งมีเช่นนั้นจะถูกลงโทษ หรือต้องข้ามถนนตรงทางม้าลายมีเช่นนั้นจะโดนตำรวจจับ ซึ่งพฤติกรรมด้านจริยธรรมนี้ใช้สิ่งเร้าภายนอกเป็นตัวกำกับ ดังนั้นถ้าเห็นตำรวจ ก็จะไม่กล้าข้ามถนนตามอำเภอใจ

ระดับที่ 2 เกณฑ์การตัดสินใจความถูกผิดอยู่ที่ผลกรรมที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง หรือบางครั้งเพื่อความต้องการของคนอื่น และถือเกณฑ์ของกรรมสนองกรรมโดยตรง เช่น ช่วยแม่ล้างจานแม่จะ ได้ชมว่าเป็นเด็กดี ไม่รังแกคนอื่นเพราะเขาจะรังแกเราเช่นกัน

ระดับที่ 3 เกณฑ์การตัดสินใจความถูกผิด อยู่ที่การยอมรับของคนอื่นเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นได้ เช่น เป็นผู้หญิงไม่ควรแสดงความรักต่อผู้ชายในที่สาธารณะจะเป็นที่ดูหมิ่นของผู้พบเห็น

ระดับที่ 4 เกณฑ์การตัดสินใจความถูกผิดอยู่ที่ความเป็นระเบียบของสังคมและการทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม พฤติกรรมที่ถูกต้อง คือ การทำหน้าที่ของตนและการรักษาระเบียบ และกฎเกณฑ์ทางสังคม

ระดับที่ 5 เกณฑ์การตัดสินใจความถูกผิดอยู่ที่การให้สัญญา โดยเฉพาะสัญญาสังคม พฤติกรรมที่ถูกต้อง คือ พฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมได้พิจารณาแล้วเห็นว่าดี มาตรฐานต่าง ๆ ไม่ตายตัวแน่นอนเหมือนจริยธรรมในระดับที่ 4 แต่เปลี่ยนแปลง จริยธรรมประชาธิปไตย เป็นจริยธรรมที่อยู่ในระดับที่ 5 นี้

ระดับที่ 6 เกณฑ์การตัดสินใจความถูกผิดเป็นหลักการสากล เช่น ความยุติธรรม ความเสมอภาค และความเคารพในความเป็นมนุษย์

จริยธรรมในระดับที่ 1 และ 2 เป็นจริยธรรมที่อยู่ในระดับต่ำ ยังเป็นเกณฑ์ที่ผูกพันโดยตรงกับการเสริมแรงและการลงโทษ

จริยธรรมในระดับที่ 3 และ 4 เป็นเกณฑ์ที่มีการอบรมสั่งสอนในสังคม ส่วนจริยธรรมในระดับที่ 5 และ 6 อาจจะไม่พบเลยในบางสังคม เพราะเป็นระดับที่เกินเลยจากกฎเกณฑ์ส่วนใหญ่ที่ยึดถือปฏิบัติในสังคม

คุณค่าทางจริยธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดระบบให้มีจิตที่ดีและวิญญาณที่ดีจากการได้รับได้สัมผัสและจับต้อง การให้คุณค่าทางจริยธรรมมีผลต่อการตัดสินใจว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ชอบธรรมและพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ชอบธรรม

การพิจารณาเกณฑ์การตัดสินใจคุณค่าภายนอกของจริยธรรมนี้ยึดมั่นอยู่ที่พฤติกรรมนิยมซึ่งมีความแตกต่างกัน คือ

1. สุขนิยมและอสุขนิยม นักสุขนิยมถือว่า ความสุข คือความดีและถือว่า ความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งและไม่มีที่สิ้นสุด การดำรงชีวิตที่ดีคือการดำรงชีวิตที่มีความสุข ความสุขจึงมีความสอดคล้องกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมเชิงพุทธปัญญา ถ้าร่างกายเป็นสุขก็จะเป็นพื้นฐานทำให้จิตเป็นสุขด้วย ดังนั้นสิ่งที่สร้างสุขคือสิ่งที่มีอยู่จริงสามารถจับต้องเป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นเกณฑ์ในการตัดสินใจจริยธรรม คือ ความสุขที่ได้รับจากการสัมผัสและจับต้อง เกณฑ์ในการวัดความสุขเชิงปริมาณ 3 ประการ คือ ความเข้ม ความยั่งยืนและความแน่นอน ซึ่งจะให้คุณค่าทางจริยธรรมกับความสุขของตนเองและมีความสุขของผู้อื่น ส่วนคุณค่าทางจริยธรรมของนักอสุขนิยม คือ คุณค่าของการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาที่เป็นสาเหตุของการเกิดทุกข์กลุ่มนี้ ถือว่า อสสาร ความงาม ความดี มีอยู่จริงถ้าจิตดีร่างกายก็จะติดตามไปด้วยความสุขทางกายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าสำหรับมนุษย์ผู้ประเสริฐ

2. มนุษยนิยม คุณค่าจริยธรรมตามแนวคิดของนักมนุษยนิยมคือการที่มนุษย์มีชีวิตที่ดำรงทั้งร่างกายและจิตใจให้เกิดความสมดุลความสงบสุขของจิตใจและสติปัญญาความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจิตเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อกายและจิตอยู่ร่วมกันเรียกว่าชีวิต (สุภัททา ปิณฑะแพทย์. 2542 : 1; อ่างถึงโน พระราชวรณี. 2540 : 111-112) ความประสานกลมกลืนกันของร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ สิ่งก่อให้เกิดประโยชน์และทำให้ชีวิตมีคุณค่ามีหลายประการ เช่น ความสะดวกสบาย ความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตทำงานเป็นต้น ความสมดุลของชีวิตจึงมีคุณค่าทางจริยธรรมของนักมนุษยนิยม

จากหลักการที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมดังที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า การที่มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม ทั้งร่างกายและจิตใจส่วนใหญ่ มีสติปัญญาที่ดี มีสติในการตัดสินใจการกระทำนั้น ด้วยความรู้สึกลึกซึ้ง ชอบ ชั่วดี และมีความละเอียดที่จะทำในสิ่งที่ไม่ดี มีการควบคุมจิต ให้สามารถรู้ตัวอยู่ได้ตลอดเวลา และสามารถกำกับพฤติกรรมของตนได้เป็นอย่างดี เป็นสิ่งที่มีคุณค่าร่วมกันเรียกว่า

ชีวิต สิ่งทีก่อประโยชน์และทำให้ชีวิตมีคุณค่าหลายประการ เช่น ความสะอาดสบาย ความสำเริง
ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เป็นต้น

หลักการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตามความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2540 (การวัด และประเมินผลในชั้นเรียน กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย
พระพุทธศาสนาและจริยศึกษา (กรมวิชาการ. 2540 : 27) ว่ามีดังนี้

จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศิลธรรม กฎศีลธรรม
คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี
ความรับผิดชอบ หมายถึง ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียด
รอบคอบ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลกระทำของคนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย
ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 : 3)

ความมีวินัยในตนเอง หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทาง
ในการให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่น มีความสุข
ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกอบรมให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง

ความขยัน หมายถึง การทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลย หรือประพฤติน่าปรกติ
สม่ำเสมอ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2540 : 129)

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความจริงใจต่อกัน มีสิ่งจะ จริยธรรมกับคุณธรรมมีความหมาย
ที่ใกล้เคียงกันมาก ดังนั้น จึงมีผู้ใช้สองคำนี้ไปด้วยกัน (กรมวิชาการ. 2541 : 121)

แคลซ์ ไฮทัวและบลูม (Krathwohl & Bloom. 1974 : 364) ได้แบ่งขั้นการพัฒนาจริยธรรมไว้
5 ขั้น ดังนี้

1. การรับรู้ (Receiving or Attending) เป็นความไวในการรับรู้ของบุคคลเพื่อเก็บเรื่องราว
ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งแบ่งได้ 3 ระยะ ดังนี้
 - 1.1 การรู้จัก เป็นการนึกคิดต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ในจิตของมนุษย์
 - 1.2 การอยากรับรู้ เป็นความเต็มใจที่จะรับรู้ในสิ่งนั้น ๆ
 - 1.3 การเลือกรับรู้ เป็นการควบคุมเพื่อแยกความรู้สึกในสิ่งที่ได้รับรู้
2. การตอบสนอง (Responding) เป็นการแสดงความเต็มใจ ที่จะนำตัวเองเข้าไปผูกพันกับ
เรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้
 - 2.1 ตอบตามสั่ง ทำเพราะเชื่อฟัง แต่มีความรู้สึกต่อต้านเล็กน้อย
 - 2.2 เต็มใจตอบ ทำด้วยความเต็มใจของตนเอง มิได้เกรงกลัวใด ๆ

โลก ในข้อหนึ่งด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก ดังนี้

1. คนไทยดำเนินชีวิต โดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต

2. คนไทยมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทยและปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัครเพื่อชุมชนและสังคม ในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาแต่ยังมีคำถามที่เป็นข้อสงสัย คือ การศึกษาที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันสามารถ สร้างสรรค์เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีคุณลักษณะเช่นนี้ได้เพียงใด เนื่องจากข่าวที่ปรากฏตามสื่อมวลชนจำนวนมากไม่น้อยสะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนอย่างน่าตกใจ เช่น ข่าวที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด การใช้ความรุนแรง ทะเลาะวิวาทถึงขั้นเสียชีวิต การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยไร้แก่นสาร จนอาจนำไปสู่การประกอบคดีอาชญากรรม เป็นต้น

และจากข้อมูลของโครงการเฟ้าระวังสถานการณ์เด็กไทยของสถาบันรามจิตติ พบว่า ปัจจุบันยังอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงหลายด้าน เนื่องจากเด็กไทยต้องเผชิญอยู่กับความอ่อนแอของครอบครัว การเที่ยวกลางคืน ดื่มสุรา สูบบุหรี่ มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ถูกทำร้ายทางเพศ และถูกล่อลวงไปในทางผิด แม้ว่าสาเหตุของการประพฤติดังกล่าวจะมาจากหลายสาเหตุ แต่หากระบบการศึกษามีพลังที่เข้มแข็งเพียงพอก็อาจจะสร้างเกราะป้องกันจิตใจของเยาวชนไม่ให้กระทำผิดคิดร้ายและมีจิตใจที่มุ่งกระทำควมดีได้ ในสภาพความเป็นจริงย่อมมีเยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องรุ่นแล้วรุ่นเล่า หากผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาได้รับรู้ว่ามีข้อบกพร่องอย่างไรเกิดขึ้นในระบบการจัดการศึกษาและระบบการเรียนการสอน แล้วดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมสิ่งเหล่านั้นในทันที ย่อมจะเป็นทางช่วยพัฒนาเยาวชนรุ่นต่อไปให้เป็นคนที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ได้ทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม วิธีการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม สามารถทำได้หลายวิธีที่อยู่พ้นจากการอบรมด้วยการบรรยายหรือการว่ากล่าวตักเตือนตามรูปแบบเดิม ที่ผู้มักคุ้นชินเมื่อพบเห็นพฤติกรรมที่ตนเองเห็นว่าไม่เหมาะสม เช่น การใช้กระบวนการกลุ่ม สัมพันธ์ บทบาทสมมติ การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เป็นต้น

สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงได้ริเริ่มจัดทำโครงการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรมและยั่งยืนต่อไป

3.5 ปัจจัยที่เป็นตัวส่งเสริม คือ ครูมีวิธีสอนที่ดี มีบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนแสดงความสามารถขั้นต้นและเอื้ออาทร ส่วนปัจจัยที่เป็นตัวขัดแย้งคือ การแข่งขันชิงดีชิงเด่น การถูกปฏิเสธไม่ให้เข้ากลุ่ม ผู้เรียนคิดแต่ประโยชน์ส่วนตน เด็กคือฉันไม่ร่วมมือกัน และมีความเกลียดชังกัน

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในปัจจุบันคือ การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแก่หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรมและยั่งยืนต่อไป

คุณธรรมพื้นฐานที่ควรมีในเยาวชน

ปี 2545 กระทรวงศึกษาธิการ โดยกรมวิชาการในขณะนั้น ได้กำหนดคุณลักษณะของเยาวชนไทยเพื่อเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ตามการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ไว้ 9 ประการคือ

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีคิด วิธีทำงานได้เหมาะสมสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
7. เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทยเป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีกีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาลิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีให้สังคมจากมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 9 ประการจะเห็นได้ว่า เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม ยกเว้นข้อ 3 - 4 ซึ่งแม้จะไม่ใช่อำนาจทางจริยธรรมโดยตรงแต่ก็สามารถจัดได้ว่าเป็นฐานที่ก่อให้เกิด

2.3 ยินดีตอบ ทำด้วยความรู้สึกพึงพอใจ สนุกสนาน

3. การเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อในสิ่งนั้น เพราะมองเห็นคุณค่า แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

3.1 ยอมรับคุณค่า เป็นการเห็นด้วยและยอมรับในความเชื่อของบุคคล

3.2 นิยมคุณค่า เป็นการแสดงนิยมนับในคุณค่าด้วยการยกย่องชมเชยในสิ่งที่เขายอมรับ

3.3 ปกป้อง เป็นการแสดงออกถึงการยึดถือในสิ่งนั้น ๆ และยังปกป้องปฏิเสธที่จะกระทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ยอมรับนั้น ๆ

4. การจัดระบบ (Organization) เป็นการนำคุณค่าที่ยอมรับมาจัดระบบว่าคุณค่านั้น ๆ มีความสำคัญมากน้อยเพียงใด แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

4.1 การสร้างความคิดรวบยอดของคุณค่า เป็นการสร้างค่านิยมในสิ่งที่ตัวเองเห็นคุณค่า

4.2 การจัดระบบค่านิยม เป็นการนำเอาคุณค่าหลาย ๆ สิ่งมาจัดระบบซึ่งจะนำไปสู่อุดมการณ์ของบุคคลนั้น ๆ

5. การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization by a value complex) เป็นการนำเอาคุณค่าที่ยึดถือมาปฏิบัติในลักษณะเป็นนิสัยประจำตัว แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

5.1 ขยายระบบค่านิยมเป็นการนำระบบคุณค่ามาจัดเป็นระบบการแสดงออกในลักษณะที่มีแนวโน้มจะประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกับในสถานการณ์อย่างเดียวกัน

5.2 สร้างลักษณะนิสัย เป็นจุดสูงสุดในกระบวนการพัฒนาจริยธรรม เป็นขั้นที่นำทุกสิ่งทุกอย่างมาจัดกระทำในลักษณะนิสัยของตนเองอย่างสมบูรณ์แบบ

สรุปได้ว่า หลักการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การส่งเสริมนักเรียน ด้าน ประสพการณ์ ให้มองเห็นเหตุการณ์และปฏิบัติตามหลัก จริยศึกษา เข้าใจวิธีปฏิบัติและปฏิบัติ อย่างเต็มใจ ตลอดจนการคิดในทางที่ถูกต้อง คึงาม มีคุณประโยชน์ทั้งตนเองและส่วนรวม สามารถ ควบคุมตนเองในการประพฤติปฏิบัติ และการปรับตัวเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมี ความสุข

บทบาทการจัดการศึกษากับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2545 : 5) มีความมุ่งหมายในหลักการ โดย การจัดการศึกษาต้องเป็น ไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมี ความสุข รวมทั้งมาตรฐานการศึกษาของชาติ (2547 : 4) ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2547 ได้กำหนด เป็นมาตรฐานที่ 1 ด้านคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองไทย และพลเมือง

การกระทำดี

ในปี 2548 กลุ่มพัฒนามาตรฐานและการประกันคุณภาพภายในสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ โดยสอบถามจากนักเรียน ครู และผู้ปกครองของสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาทั้ง 175 เขต โดยแบ่งคุณลักษณะออกเป็น 7 ด้านคือ ด้านลักษณะนิสัย สุขภาพ ความรู้อาชีพความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ เทคโนโลยี ความรับผิดชอบต่อสังคม และความเป็นไทย และพบว่า คุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ในทัศนะของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง 20 อันดับแรก คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2548 : 15)

1. มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์
2. ไม่คิดยาเสพติด
3. ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
4. เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่
5. มีจิตสำนึกในความเป็นไทย
6. ใช้คำว่าสวัสดิ์ในการทักทาย
7. มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่
8. มีน้ำหนักรและส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน
9. มีทัศนคติที่ดีต่ออาหารไทย
10. มีความรู้และใช้ภาษาไทย
11. ร่าเริง มีชีวิตชีวา
12. มีบุคลิกภาพดี
13. เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอน ของครูอาจารย์
14. มีสติปัญญาสมบูรณ์
15. มีจิตใจแจ่มใส
16. ใช้สิทธิอันพึงมีตามระบอบประชาธิปไตย
17. รู้จักใช้ หวงแหน ส่งเสริมภูมิปัญญาไทย
18. สามารถสืบสานและ ถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย
19. สามารถเล่นกีฬาได้อย่างน้อย 1 อย่าง
20. อนุรักษ์การแต่งกายได้อย่างถูกต้อง แบบไทย

คุณธรรม 4 ประการ ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานคุณธรรม 4 ประการ แก่ข้าราชการและประชาชน (พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เมื่อวันที่ สิบห้า กรกฎาคม พุทธศักราช 2549) มีข้อความดังนี้

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม

2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดี

3. การอดทน อดกลั้น อดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์ สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และ รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง ชุมชน

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุง พัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

พระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณธรรม 7 ประการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เจ้าอยู่หัว (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548 : 212) ขอน้อมนำมาเผยแพร่ให้ประชาชนชาวไทยเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูจิตใจให้ดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามแนวพระราชดำรัสดังกล่าว เพื่อประเทศไทยจะได้ดำรงอยู่บนพื้นฐานของ วิถีชีวิตไทยที่สงบสุขและยั่งยืน

ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาความขัดแย้งหลากหลายประการเช่นการแก่งแย่งความเป็นใหญ่ การฉ้อโกง การเห็นแก่ตัว ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีการฆ่ากัน โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น ความมีน้ำใจในสังคมก็น้อยลงทุกที เป็นเรื่องที่น่าห่วงใยถึงวิกฤตชาติที่เกิดขึ้นอยู่เนือง ๆ ในขณะนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้รวบรวมพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสำรวจจิตใจ และฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนชาวไทย ให้มีจิตใจที่อ่อนโยน เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจกันจรจร โลงอนุรักษ์ ให้ประเทศไทยของเราอยู่อย่างมีเอกราช และมีวัฒนธรรมที่ดีงาม

ถ้ารับพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณธรรม 7 ประการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เจ้าอยู่หัว (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548 : 244 - 246) ที่ได้หยิบยกมาได้แก่ พากเพียรอดทน เติรมสร้างคนดี รู้รักสามัคคี มีน้ำใจ ใฝ่ประหัด ซื่อสัตย์ สุจริต และเศรษฐกิจพอเพียง

ความพากเพียร ที่ถูกต้องเป็นธรรมและพึงประสงค์นั้น คือ ความเพียรที่จะกำจัดความเสื่อมให้หมดไป และระวังป้องกันมิให้เกิดขึ้นใหม่อย่างหนึ่ง กับความเพียรที่จะสร้างสรรค์ ความดี ความเจริญให้บังเกิดขึ้นและระวังรักษาไม่ให้เสื่อมสลายไปอย่างหนึ่ง ความเพียรทั้งสองประการนี้เป็นอุปการะอย่างสำคัญต่อการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน ถ้าทุกคนในชาติจะได้ตั้งตนตั้งใจอยู่ในความเพียรดังกล่าว ประโยชน์และความสุขก็จะบังเกิดขึ้นพร้อมทั้งแก่ส่วนตัวและส่วนรวม

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ทรงครองราชย์ครบ 50 ปี ณ สนามหลวง เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พุทธศักราช 2539)

ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองและควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานในงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2512)

คนไทยเราที่รักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้ก็โดยอาศัยการที่ ูรักสามัคคีและรู้จักทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายให้ประสานส่งเสริมกัน (รู้จักทราบ ทราบความหมายของสามัคคี รักคือนิยม นิยมความสามัคคี)

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคมในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2534)

สามัคคีนั้น ในความเข้าใจโดยทั่วไป มักจะหมายถึงความยึดเหนี่ยวไว้ให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ถ้าเป็นเพียงเท่านั้น ก็จะไม่มีความหมาย เพราะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด ความสามัคคีควรจะมีความหมายลึกซึ้งกว่านั้นอีกด้วย เช่นควรจะหมายถึงความพร้อมเพรียงของทุกฝ่ายทุกคนที่มีความสำนึกแน่ชัดในความรับผิดชอบ ที่จะใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถ ตลอดจน คุณสมบัติทุก ๆ ประการของตน ให้ประกอบพร้อมเข้าด้วยกันและให้เกื้อกูลส่งเสริมกัน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นสาระแก่นสาร และที่เป็นประโยชน์เป็นความเจริญต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานเพื่อเชิญให้อ่าน ในการประชุมใหญ่ประจำปีของสามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 17 เมษายน พุทธศักราช 2530)

คุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น ประการหนึ่งได้แก่ การให้ คือ ให้การสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน ให้อภัยกัน ไม่ถือโทษกัน ให้คำแนะนำตักเตือนที่ดีต่อกัน ประการที่สอง ได้แก่ การมี วาจาดี คือ พูดแต่คำสัจคำจริงต่อกัน พูดให้กำลังใจกัน พูดแนะนำประ โยชน์ให้แกกัน คือประพฤติ ปฏิบัติตนให้เกิดประ โยชน์แก่ผู้อื่น ทั้งแก่กันและกันแก่หมู่คณะ โดยส่วนรวม ประการที่สี่ ได้แก่ การวางตน ได้สม่าเสมออย่างเหมาะสม คือ ไม่ทำตัวให้ดีเด่นเกินกว่าผู้อื่นและไม่ด้อย ต่ำทรมานไป จากหมู่คณะ หมู่คณะใดมีคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวไว้ดังกล่าว หมู่คณะนั้นย่อมจะมีความมั่นคง

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานแก่สามัคคีสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์ในการเปิดประชุมประจำปี เมื่อวันที่ 10 เมษายน พุทธศักราช 2525)

เป็นเวลาต่อเนื่องกันหลายปีแล้ว ที่บ้านเมืองของเรามีความเปลี่ยนแปลงมาตลอด ทั้งใน วิถีทางดำเนินของบ้านเมืองและของประชาชนทั่วไป เป็นเหตุให้เราต้องระมัดระวังประคองตัวมากเข้า เพื่อให้อยู่รอดและก้าวต่อไปได้โดยสวัสดิ ตามแนวทางที่เป็นมาแล้ว น่าจะเชื่อได้ว่าเราจะต้อง ประคองตัวกันต่อไปอีกนาน ดังนั้นทุกคนจึงควรจะได้รับรู้ความจริงทั้งนี้ แล้วเอาใจใส่ปฏิบัติตัวให้ เป็นระเบียบและระมัดระวังยิ่งขึ้น พร้อมกับระมัดระวังการดำเนินชีวิตให้เป็น ไปโดยประหัด จัก ได้ไม่เกิดความคิดขัดเคืองหรือขึ้น เพราะความประมาทและความรู้เท่าทันสถานการณ์ ถ้าภัยที่สุด ขอให้พิจารณาให้เข้าใจว่า สภาวะที่บีบรัด ความเป็นอยู่ของเราที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลกระทบเนื่องมาจาก ความวิบัติของวิถีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางอื่นๆ ของ โลก เราจึงไม่สามารถ ที่จะหลีกเลี่ยงได้ หากแต่จะต้องเผชิญปัญหาอย่างผู้มีสติ มีปัญญา มีความเข้มแข็งและกล้าหาญ เพื่อ เราจักได้รวมกันอยู่อย่างมั่นคงไปพลั่ว

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช 2522 วันอาทิตย์ที่ 31 ธันวาคม พุทธศักราช 2521)

ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ท่านทั้งหลาย จงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตถือเอาประโยชน์ส่วน รวมเป็นที่ตั้งเพราะคุณธรรมอันนี้เป็นมูลฐานอันสำคัญที่จะยังความเจริญและความปึกแผ่นแก่สังคม

เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีกลมเกลียว ความซื่อสัตย์ที่ว่านี้ หมายถึง ความสุจริตซื่อตรงต่อหน้าที่ การงาน ต่อตนเองและต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ไม่เอารัดเอาเปรียบ สำหรับท่านที่ใช้วิชา กฎหมายข่มกินความถึงการรักษาความเป็นธรรม ไม่บิดเบือนความหมายของตัวบทกฎหมาย เพื่อ ประโยชน์ของตนเองด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจะเป็นเหมือนหนึ่งกระดุมก้อยแก่ท่านตลอดไป ดังบท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “สุจริตคือเกราะบัง สารทพ้อง

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชดำรัส การพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรแก่นักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 23 พฤษภาคม พุทธศักราช 2496)

คำว่าพอเพียง มีความหมายว่า พอมีพอกิน เศรษฐกิจแบบพอเพียง หมายความว่า ผลลัพธ์ใด มีพอที่จะได้ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง แปลจากภาษาฝรั่งเศส ได้ว่าให้ยืนบนขาตัวเอง หมายความว่า สองขาของเราขึ้นบนพื้นให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอยืมขาของคนอื่นที่จะยืนอยู่ คำว่า พอ คนเราถ้าพอในความต้องการมันก็มีความ โลภน้อย เมื่อมีความ โลภน้อย เมื่อมีความ โลภ น้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย...พอเพียงอาจมีมาก อาจมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียน คนอื่น ควรคิดว่าทำอะไรพอเพียง...ถ้ามีใครมีความคิดอย่างหนึ่งและต้องการให้คนอื่นมีความคิด อย่างเดียวกันซึ่งอาจไม่ถูกอันนี้ไม่ใช่พอเพียง การพอเพียงในความคิดก็คือเสนอความคิดของตัวเอง และ ปลอมให้คนอื่นพูดบ้าง และ ไปพิจารณาว่าที่เขาพูดและที่เราพูด อันไหนพอเพียง อันไหนเข้าเรื่อง ถ้า ไม่เข้าเรื่องก็ไปแก้ไข เพราะถ้าพูดกัน โดยที่ไม่รู้เรื่องจะกลายเป็นการทะเลาะ...ฉะนั้นความพอเพียง ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล

(พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทาน ใน โอกาสที่คณะบุคคลต่าง ๆ จำนวน 20,008 คน เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิต ศาลชัย เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2541)

กระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ มีนโยบายการณรงค์ ส่งเสริม และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ให้กับเด็กและเยาวชนไทย ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไปในอนาคต ด้วยการส่งเสริม คนดี ให้ได้รับการยกย่องและให้เห็นเป็นตัวอย่างที่ดีต่อเยาวชนและสังคมไทย โดยจัดกิจกรรมทาง สื่อต่างๆ อาทิ การผลิตละคร โทรทัศน์ เรื่อง ตามรอยพ่อ และอยู่กับกิง การสร้างคำนิยมด้วยเพลง หน้าที่เด็กดี รวมถึงการจัดกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมดี ได้แก่ วัฒนธรรมไทย สายใยชุมชน...คนดี คิดดี สังคมแข็งแรง และการเชิดชูองค์กรร่วมส่งเสริมคนดี เป็นต้น นอกจากนี้

ยังได้จัดกิจกรรมส่งเสริมให้เยาวชน และสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการคนดี คิดดี สังคมดี ได้แก่ เด็กดี...คาบรอยพ่อ 100 โรงเรียน ร้อยดวงใจถวายพ่อหลวง และธนาคารความดี ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยสร้างจิตสำนึกในการทำความดี โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว และขยายไปสู่ชุมชน สังคมและประเทศชาติในที่สุด กระทรวงวัฒนธรรมมุ่งหวังว่า การสานต่อโครงการ คนดี คิดดี สังคมดี อย่างต่อเนื่องจะช่วยให้เกิดการขยายผลไปสู่สังคมไทยในวงกว้าง เพราะปัจจุบันประเทศไทยต้องการคนดีมาช่วยกันสร้างวัฒนธรรมที่ดีให้สังคมไทย เพื่อเป็นสังคมที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนตลอดไป

กระทรวงวัฒนธรรม (คู่มือการสร้างวินัยทั่วประเทศ. 2540 : 2) ได้พิจารณาเห็นว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสู่กลุ่มเยาวชนให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนจึงพิจารณา นำเอาเพลงเด็กดี ซึ่งมีสาระสอดคล้องกับการสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ในสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นคำสอนที่ร่วมสมัยสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้น จึงได้ร่วมกับบมจ.อสมท จัดทำสโปดเพลงเด็กดี ขึ้นอีกครั้ง เพื่อเผยแพร่ทางโมเดิร์น โน้มนัทีวี เพราะเห็นว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่เข้าถึงเด็ก เยาวชน และแม่แต่ประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 2) ได้ให้ความหมายของคำว่า ดี หมายถึง มีลักษณะที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง หรือน่าปรารถนา น่าพอใจ ส่วนคำว่า คนดี หมายถึง คนที่มีคุณความดี คนที่มีคุณธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งคำว่า ดี และคนดี ล้วนเป็นนามธรรม หากแต่การเฉพาะเจาะจงลงไป สิ่งที่ดี หรือ คนดี ในความคิดของคนๆหนึ่ง อาจจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ และประสบการณ์ความรู้ของแต่ละคน ดังนั้น การที่กำหนดหน้าที่ของ เด็กดี มีอยู่ด้วยกันสิบประการข้างต้น จึงเป็นเสมือนเครื่องชี้แนะแนวทางอย่างเป็นทางการว่า หากต้องการเป็น เด็กดี ควรปฏิบัติตนเช่นไรบ้าง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น หน้าที่สิบประการดังกล่าวก็มีใช้เกณฑ์ที่ตายตัว ถือว่าเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างกว้างๆเท่านั้น และเพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม จึงขอขยายความคิดในการปฏิบัติตนของแต่ละข้อเพิ่มเติม ดังนี้

หนึ่ง นับถือศาสนา โดยทั่วไปคนเราต้องนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งตามความเชื่อของตนหรือครอบครัวอยู่แล้ว

สอง รักษาธรรมเนียมมัน คือ การปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ค้ำจุนของไทย เช่น มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโสกว่า รู้จักไปลามาไหว้ และไม่ชิงสุกก่อนห่าม เป็นต้น

สาม เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์ เพราะพ่อแม่ครูอาจารย์เป็นผู้มีพระคุณและเป็นผู้มีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ มาก่อน ดังนั้นสิ่งที่ท่านสอนจึงเป็นความหวังดีที่มุ่งให้ลูกหรือลูกศิษย์ก้าวไปสู่ ความ

สำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าในชีวิต หากเรื่องใดเห็นว่าท่านเข้าใจผิด ก็ควรค่อยๆชี้แจง ไม่ก้าวร้าว หรือลบหลู่ท่าน

สี่ วาจา นั้นต้องสุภาพอ่อนหวาน นั่นคือ ปิยวาจา อันเป็นคำพูดที่สุภาพ ฟังแล้วรื่นหู ไม่พูดจาหยาบคาย กระโชกโฮกฮาก หรือทำน้ำเสียงดูหมิ่นดูแคลน แม้แต่กับเพื่อนสนิทหรือคนใกล้ชิด เพราะคนเราทุกคนย่อมอยากได้ยิน ได้ฟังคนที่พูดจาดีกับตัวเรา และนอกจากพูดเพราะแล้ว ยังควรพูดดี มีสาระ ไม่เพื่อเจ้อ หรือกล่าววาจาใส่ร้ายคนอื่นเจ็บช้ำน้ำใจ ข้อสำคัญ ต้องรักษาคำพูด มีสติจะวาจา ไม่โกหกหลอกลวงคนอื่น ๆ เพราะจะทำให้เราไม่เป็นที่เชื่อถือ

ห้า ยึดมั่นกตัญญู เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะคนเรานั้นต้องมีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้ที่มิพระคุณกับเรา ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหาย หรือผู้เคยให้ความช่วยเหลือทางพุทธศาสนาซึ่งกล่าวไว้ว่า “ความกตัญญูคฤเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี” คนที่มีความกตัญญูไปไหนๆ ก็จะมีแต่คนเมตตาให้ความรักความเอ็นดู หรือหากเราคงอยู่ในความทุกข์ยากเดือดร้อน เขาก็จะเต็มใจช่วยเหลือเรา

หก เป็นผู้รักการงาน หมายถึงให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความรักความเอาใจใส่ที่จะศึกษาหาความรู้ทั้งในเรื่องการเรียน และการช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานบ้าน หรือช่วยประกอบการอาชีพ โดยไม่ดูค้าย หรือทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ เพราะการรักการงานจะทำให้เราได้เรียนรู้ และมีวิชาความรู้เพิ่มขึ้นอีกทั้งยังช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ สอนให้เรามีความรับผิดชอบทั้งในด้านการศึกษา และการดำรงชีวิตต่อไปในอนาคตด้วย

เจ็ด ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ ต้องมานะบากบั่นไม่เกียจไม่คร้าน เมื่อเป็นเด็ก มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน เราก็ต้องเล่าเรียนด้วยความขยันขันแข็ง ต้องศึกษาให้รู้จริง มีความมานะไม่ทอดยหรือเกียจคร้านเสียก่อน การที่เราเรียนอะไรให้รู้จริง จะทำให้เรามีฐานความรู้ที่แน่นยำ และมีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในภายหน้า ขณะเดียวกันการมีมานะบากบั่น ก็จะสอนให้เราเป็นคนอดทน ไม่ทอดย อันจะทำให้เราประสบความสำเร็จในชีวิต และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

แปด รู้จักออมประหยัด ข้อนี้ก็สำคัญไม่น้อย เพราะการรู้จักเก็บออม จะช่วยให้เรามีเงินสำรองไว้ใช้จ่ายฉุกเฉินหรือมีเงินไว้ใช้จ่ายใช้สอยในคราวจำเป็น โดยไม่ต้องหยิบยืมใครให้เป็นหนี้สิน โดยเฉพาะภาวะปัจจุบันที่มีสินค้าอุปโภคบริโภคมากมายที่ล้วน โฆษณาชักจูงให้เราเกิดความอยากได้ ทั้งๆ หลายอย่างก็เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยไม่จำเป็น

เก้า ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล นำใจหนักพิทาถ้ำหาญ ความซื่อสัตย์ก็เช่นเดียวกับความกตัญญูที่ทุกคนต้องมีไม่ว่ากับคนนอกหรือคนในครอบครัว เพื่อนฝูง ฯลฯ เพราะความซื่อสัตย์จะทำให้คนเรามีความไว้นับถือใจซึ่งกันและกัน คบกันก็มีความสุข ไม่ต้องหวาดระแวง กลัวเขาจะทรยศ หรือคิดคดหักหลัง คนที่ไม่ซื่อสัตย์จะไม่มีวันได้รับความซื่อสัตย์จากคนอื่น และมักทุกข์ใจตลอดเวลาเพราะ

กล่าวว่าคนอื่นจะคิดไม่ซื่อกับคนข้าง และขณะเดียวกัน คนเราก็ต้องมีน้ำใจนักกีฬา คือ ต้องรู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้จักให้อภัยคนอื่นด้วย

สิบ ทำคนให้เป็นประโยชน์ รัฐบาลบุญคุณโทษ สมบัติชาติต้องรักษา ไม่ว่าจะอยู่โรงเรียน หรือที่บ้านก็ให้ทำตัวให้เป็นประโยชน์ เช่น ช่วยครูสอนเพื่อนที่เรียนอ่อน ช่วยซื้อกับข้าวให้พ่อแม่หรือช่วยเลี้ยงน้อง ฯลฯ และในขณะที่เดียวกันก็ต้องรู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีไม่หลงติดอบายมุขหรือยาเสพติด และต้องช่วยกันรักษาสมบัติของชาติ ไม่ว่าจะเป็ยขนบธรรมเนียมที่คิงามหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ไม่ไปทำลายหรือขีดเขียนเล่นด้วยความคะนอง ต้องประพฤติคนให้มี จิตสาธารณะ คือ ใช้ของส่วนรวมด้วยความระมัดระวัง เช่นเดียวกับของๆ เราเอง

จะเห็นได้ว่า หน้าที่ที่กล่าวมานี้ แม้จะบอกว่าเป็ยหน้าที่ของ เด็ก ที่ควรประพฤติปฏิบัติ แต่หน้าที่ดังกล่าว โดยแท้จริงแล้วก็เป็นการปูพื้นฐานคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้เด็กดี ในวันนี้ ได้กลายเป็น ผู้ใหญ่ที่ดี ในวันหน้านั่นเอง

ความกตัญญูกตเวที ความหมายของความกตัญญูกตเวที ธรรมะไทย (2540 : 23) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่ากตัญญูกตเวทีว่า คือ ความรู้อุปการคุณที่มีผู้ทำไว้ เป็นคุณธรรมคู่กับความกตเวที คือ การตอบแทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำไว้ นั้นบุญคุณที่ว่ามีไว้ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพขัง ทานว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

1. กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือ ใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น

1.1 บิดามารดา มีอุปการคุณแก่บุตรธิดา ในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ให้การศึกษาอบรมสั่งสอน ให้ความเว้นจากความชั่ว มั่นคงในการทำความดี เมื่อถึงคราวมีคู่ครองได้จัดหาคู่ครองที่เหมาะสมให้และมอบทรัพย์สินสมบัติให้ไว้เป็นมรดก บุตรธิดา เมื่อรู้อุปการคุณที่บิดามารดาทำไว้ย่อมตอบแทนด้วยการประพฤติตัวดี สร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล เลี้ยงดูท่าน และช่วยท่านทำงานของท่าน และเมื่อล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

1.2 ครูอาจารย์ มีอุปการคุณแก่ศิษย์ ในฐานะเป็นผู้ประสาทความรู้ให้ ผูกฝึนแนะนำให้เป็นคนดีสอนศิลปวิทยาให้อ่างไม่ปิดบัง ยกย่องให้ปรากฏแก่คนอื่นและช่วยคุ้มครองศิษย์ทั้งหลายศิษย์เมื่อรู้อุปการคุณที่ครูอาจารย์ทำไว้ย่อมตอบแทนด้วยการตั้งใจเรียน ให้เกียรติและให้ความเคารพไม่ล่วงละเมิดโอวาทของครู

2. กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดีเช่นช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น

3. กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณค่าต่อเราเช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่างๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

ระดับของความกตัญญู สำหรับคนที่มีความกตัญญูนั้น ยังสามารถแบ่งระดับของความกตัญญู ออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. มีความกตัญญูขั้นอนุบาล ได้แก่ ผู้ที่รู้ว่าเขามีพระคุณกับเรา แต่ยังไม่คิดที่จะตอบแทนคุณ คือมีจิตใจที่ต้งามเพียงแค่ว่าขอบคุณเท่านั้น

2. มีความกตัญญูขั้นประถม ได้แก่ ผู้ที่รู้ว่า เขามีพระคุณต่อเรา เพราะฉะนั้นมีโอกาสเมื่อไรจะต้องตอบแทนคุณเขาบ้าง แต่คิดตอบแทนเท่านั้น ระดับธรรมดา ในจิตใจของเขาก็จะยกขึ้นสู่อีกระดับหนึ่งแล้ว

3. มีความกตัญญูขั้นมัธยม ได้แก่ ผู้ที่รู้ว่าเขามีพระคุณต่อเรา คิดจะตอบแทนคุณ แล้วก็ลงมือประกาศคุณให้โลกได้รู้ว่า ท่านผู้นั้น ท่านผู้นี้ เคยมีพระคุณกับเรา อย่างนั้น อย่างนี้ จิตใจหรือธรรมะประจำใจของคนๆ นี้ก็ยกระดับยิ่งขึ้นไปอีก

4. มีความกตัญญูขั้นอุดมศึกษา ได้แก่ ผู้ที่นอกจากจะรู้คุณ คิดจะตอบแทนคุณ และประกาศคุณแล้ว ถ้าจะให้ดีเยี่ยม ต้องลงมือตอบแทน พระคุณท่าน ให้สมกับที่ท่านเคยมีพระคุณต่อเราด้วย เพราะฉะนั้น คนที่มีจิตใจระดับนี้พึงว่า ในใจของเขาไม่เคยคิดเรื่องร้ายเลย ในใจของเขาคิดแต่เรื่องดี เวลามองโลกก็มองในแง่ดี มองโลกนี้อย่างสวยงาม ตรงไปตามความเป็นจริงเวลามองคนก็มองในแง่ดี ว่าโลกนี้ยังมีคนดีอยู่ แล้วตัวเราเองก็ต้องเป็นคนดีอีกคนหนึ่งของโลกนี้ให้ได้ พอมีความคิดอย่างนี้เกิดขึ้นแล้ว การทุ่มเท การเดินศึกภายในตัวเอง เพื่อไปทำความดี ก็จะเกิดตามมา เมื่อคนเราพยายามเดินศึกภายใน ตัวเอง ไปทุ่มเทในการทำความดีแล้ว ก็จะทำให้ไม่มีเวลาที่จะไปฟุ้งซ่าน ไม่มีเวลาที่จะไปอิงฉ้อ คาร้อนใคร มีแต่เวลาสำหรับการคิดดี พูดดี ทำดี แล้วสิ่งที่จะได้ตามมาก็คือเขาจะได้ดี หรือว่าได้รับความเจริญรุ่งเรือง ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี

ความกตัญญูและความกตเวที ถือว่า เป็นเครื่องหมายของคนดีส่งผลให้ครอบครัวและสังคม มีความสุขได้เพราะบิดามารดาจะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำอุปการคุณให้ก่อน และบุตรธิดา ก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำดีตอบแทน สำหรับครูอาจารย์ก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำอุปการคุณ คือสอนศิลปวิทยาอย่างเต็มที่ และศิษย์ก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการตั้งใจเรียน และให้ความเคารพเป็นการตอบแทน นอกจากนี้จะใช้ในกรณีของบิดามารดา กับบุตรธิดา และครูอาจารย์กับศิษย์แล้ว คุณธรรมข้อนี้ก็สามารถนำไปใช้ได้แม้ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกร นายจ้างกับลูกจ้าง เพื่อนกับเพื่อนและบุคคลทั่วไป รวมทั้งมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คนมีความกตัญญูกตเวที คือคนที่รู้คุณและรักที่จะประกาศคุณซึ่งเคยได้รับมาจากผู้อื่นถ้าพูดอีกอย่างหนึ่ง

ก็คือ คนที่มีความกตัญญูกตเวที เป็นคน โชคดีตั้งแต่เริ่มต้น ตรงที่เกิดมาก็ได้เจอคนดี คนมีน้ำใจ และเมื่อได้รับความมีน้ำใจมาแล้ว เขาก็รู้คุณค่าของความมีน้ำใจนั้นด้วย แต่ว่าบางคน ตลอดชีวิตไม่ว่าจะตกทุกข์ได้ยากอย่างไร ก็ไม่เคยมีใครยื่นมือมาโอบอุ้ม มาช่วยเหลือ มาหอบหิ้วเขาเลย เมื่อเป็นอย่างนี้ จึงเกิดความรู้สึกว่า โลกทั้งโลกมีแต่ความแห้งแล้ง มีแต่คนใจแคบ มีแต่ตัวใครตัวมัน หรืออื่นๆ ที่มีคนยื่นมือมาช่วยเหลือ ทำให้ตัวพ้นทุกข์พ้นยาก แต่ว่ากลับนึกถึงพระคุณของเขาไม่ออก ก็ฟ้องว่าเจ้าคนนี้เป็นคนใจบอดเสียแล้ว คือแม้ว่าดวงตาของเขาอาจจะยังดีอยู่ แต่ใจของเขานั้นบอด ตรงที่มองความดีของคนอื่นไม่เห็น ทั้งที่ความดีนั้น ได้ถูกหยิบยื่นมาให้ตัวเอง คนประเภทนี้จัดว่าเป็นคนที่อันตราย เพราะว่า

ประการที่ ๑ เขาจะมองคนทั้งหลายที่ไม่เคยหยิบยื่นความสุข ความสะดวกความสบายให้กับเขา เหมือนอย่างกับคนไม่รู้จัก หรือบางทีอาจจะเห็นเป็นศัตรูเสียอีก

ประการที่ ๒ แม้แต่คนที่เคยหยิบยื่นให้ความช่วยเหลือ เขาก็ยังมองไม่เห็นความดีนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ โลกทั้งโลกจึงได้กลายเป็นโลกมืดสำหรับเขาเสียแล้ว ทำให้คนประเภทนี้ไม่มีความสุข ตลอดชีวิต นี่คือสภาพจิตใจของคนเราที่แตกต่างกัน ระหว่างคนมีความกตัญญูกตเวที กับคนไม่มีความกตัญญูกตเวที ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงอนุเคราะห์ในฐานะที่ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาและทรงสอนทางพันทุกข์ให้แก่เวไนยสัตว์ พุทธศาสนิกชน รู้พระคุณอันนี้ จึงตอบแทนด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา กล่าวคือ การจัดกิจกรรมในวันวิสาขบูชา เป็นส่วนหนึ่งที่ชาวพุทธแสดงออก ซึ่งความกตัญญูกตเวทีต่อพระองค์ ด้วยการทำนุบำรุง ส่งเสริม พระพุทธศาสนา และประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อดำรงอายุพระพุทธศาสนาสืบไป

กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนานคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง ความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบัน ศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ดังนั้น เพื่อให้การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจน เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม 8 คุณธรรมพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2552 : 7) ที่ควรเร่งปลูกฝัง ประกอบด้วย

1. **ขยัน** ความหมาย คือความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมออดทน ไม่ทอดทิ้งเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญาแก้ปัญหา จนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำงานอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้อง ผู้ที่เป็นคนสู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรคที่งานที่ทำได้ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

2. ประหยัด ความหมาย คือ การรู้จักเก็บออมเงินใช้ทรัพย์สินสิ่งของแต่พอควร พอประมาณ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม อดออมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3. ซื่อสัตย์ ความหมาย คือ ประพฤติตรงไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดภัย จากความรู้สึกล้ำเอียงหรืออคติ

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ประพฤติปฏิบัติตนตรงไปตรงมา ไม่คดโกง มีความจริงใจ โปร่งใส ตรวจสอบได้

4. มีวินัย ความหมาย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยต่อตนเองและวินัยทางสังคม

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตามในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา / สถาบัน / องค์กรสังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ เช่น การแต่งกายที่ถูกต้องตามระเบียบ เข้าแถวรับบริการตามลำดับ

5. สุภาพ ความหมาย คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพ และกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด ความหมาย คือ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย และใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใสเป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามสุขลักษณะ ผิดแผกใจมิให้ขุ่นมัว จึงมีความแจ่มใสอยู่เสมอ

7. สามัคคี ความหมาย ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาเปรียบใคร เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลาย ๆ ทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสามานฉันท์

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

8. มีน้ำใจ คือ การมีน้ำใจ มีความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ในความสนใจ ในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อนอาสา ช่วยเหลือสังคม ด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อบรรเทา หรือร่วมสร้างสรรคสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปได้ว่าการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานให้กับเยาวชนนั้น เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะนักเรียนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณธรรม จริยธรรมและมีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญต่อไป สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด คือ คนในชาติ ต้องเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม การพัฒนาอย่างอื่นก็จะสามารถพัฒนาได้ง่ายขึ้น โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 เป็นหน่วยงานหนึ่งที่สนองนโยบายในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน นำมาปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด นักเรียนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ปัญหาและความจำเป็นในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากสภาพสังคมเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสัมพันธ์แบบพี่น้องเครือญาติ ได้เปลี่ยนไปสู่สังคมสมัยใหม่ มีการรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากตะวันตกมา โดยขาดการพิจารณาถึงข้อดีและข้อเสีย ปลดปล่อยละเลยในเรื่องของการมีคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม จนทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ต้องเสียเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ส่งผลให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง ไม่สามารถที่จะอบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีวิถีชีวิตที่ดีงามอย่างไทยได้ (จมนาค วิเชียรสาร, 2550 : 1) คนไทยในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านวัตถุมากขึ้น จนมีลักษณะเป็นพวกวัตถุนิยม และบริโภคนิยม โดยขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรมที่ดีงามในอดีต มีการเอารัดเอาเปรียบกัน มักใช้เงิน เกียรติยศ และวัตถุวัดคุณค่าของคน ซึ่งค่านิยมดังกล่าวส่งผลให้คนไทยพยายามหาโอกาส

สร้างความร่ำรวย ผู้ที่มีโอกาสที่จะพยายามกอบโกยผลประโยชน์ ส่วนผู้ที่ด้อยโอกาสต้องพยายามดิ้นรนแสวงหาเพื่อปากท้องมากขึ้น บางคนพยายามสร้างโอกาสจนเกิดปัญหาต่างๆ เช่น คอร์รัปชัน อาชญากรรม การค้าประเวณี โรคนครดส์ การฆ่าตัวตาย สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น (วนิดา สุทธิสมบุญ. 2544 : 419)

ปัญหาคุณธรรม จริยธรรมเป็นปัญหาสากลของสังคมพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้ดำเนิน โครงการเตรียมทรัพยากรมนุษย์ กลไกและยุทธวิธีปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมสำหรับสังคมยุคใหม่ บทบาทและวิธีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียน บ้าน วัด และสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเด็กนั้น เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนา มนุษย์โดยเฉพาะนักเรียนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณธรรม จริยธรรมและมีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญต่อไปได้นั้น สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด คือ คนในชาติ รัฐบาลจะต้องพัฒนาคนในชาติให้เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม การพัฒนาอย่างอื่นก็จะสามารถพัฒนาได้สูงขึ้น คือ การพัฒนาจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเยาวชนที่อยู่ในวัยกำลังศึกษาให้เป็นผู้มีจิตสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาที่จะต้องดำเนินการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติสืบไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544 : 1)

โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลโคกเหล็ก อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดทำการเรียนการสอน 3 ระดับ ทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนทั้งสิ้นจำนวน 548 คน ข้าราชการครู 25 คน พนักงานราชการ 2 คน นักการภารโรง 1 คน นายกมลศักดิ์ วงศ์อุทุมพร เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา จนได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามุขมนตรี เขต 2 ให้เป็นโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ในปีการศึกษา 2551

สภาพปัญหาของนักเรียนที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2552 – 2553 จะพบว่านักเรียนส่วนมากจะขาดคุณธรรมในเรื่องความขยัน ความรับผิดชอบและความมีระเบียบวินัยในตนเอง ความสุภาพนักเรียนไม่มีสัมมาคารวะ เล่นพนันเตะฟุตบอลแล้วทะเลาะวิวาทและใช้กำลังตัดสินปัญหา นักเรียนมีความสนใจน้อยไม่ตั้งใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ทิ้งงาน ครุประจําชั้น มอบหมายงานหน้าที่ทำความสะอาดก็ทำบ้าง ไม่ทำบ้าง ครูให้การบ้าน ไปก็ทำส่งบ้าง ไม่ส่งบ้าง

หนีเรียน ไม่เข้าห้องเรียน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำลงทุกสาระการเรียนรู้ พอสรุปปัญหาได้ ดังนี้

1. นักเรียนไม่ตั้งใจในการเรียน หนีเรียน ไม่สู้งาน ไม่มีความพยายามในการทำงานอย่างจริงจัง

2. นักเรียนไม่ปฏิบัติตามกติกาของห้องเรียน ระเบียบของโรงเรียน ไม่เข้าแถวรอรับบริการจากทางโรงเรียน

3. นักเรียนแต่งกายไม่เรียบร้อย เมื่อเดินผ่านครูหรือครูเดินผ่านนักเรียนจะหลีกเลี่ยง เพราะไม่อยากทำความเคารพครู เวลาเดินไปเข้าห้องเรียนก็ไม่เป็นแถว ไม่เป็นระเบียบ เวลาไป กลับจากโรงเรียน ไม่เดินเป็นแถว และนักเรียนบางคนไม่เคยไหว้พ่อแม่หรือผู้ปกครอง

4. นักเรียนไม่ค่อยรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ไม่รู้บทบาทหน้าที่ของตน ใช้กำลังตัดสินเมื่อมีปัญหา ขาดเหตุผล ปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ได้ยาก

5. นักเรียนไม่ตั้งใจฟังเวลาครูสอนจะเอางานอย่างอื่นมาทำ ในขณะที่ครูสอนอีกวิชา ครูมอบหมายงานกลุ่มให้นักเรียนทำ นักเรียนบางส่วนจะเล่น ไม่ทำงานช่วยสมาชิกกลุ่ม

6. นักเรียนไม่ค่อยเข้ารับการอบรมบ่มนิสัยด้านคุณธรรมในวันศุกร์สุดท้าย อธิษฐานขอพรหนึ่งมาจากกระบวนการบริหาร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาคุณธรรมของบุคลากรในโรงเรียน การจัดกิจกรรมที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน และสถาบันศาสนา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคีเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงนำคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2552 : 7) ปลูกฝังให้กับนักเรียน โดยเน้นคุณธรรมเพียง 4 ประการ คือ

คุณธรรมประการที่ 1 ความขยัน

ขยัน ความหมาย คือความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมออดทน ไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญาแก้ปัญหา จนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำงานอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร ผู้ที่เป็นคนสู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรคที่งานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

คุณธรรมประการที่ 2 ความมีวินัย

มีวินัย ความหมาย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยต่อตนเองและวินัยทางสังคม ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา /

สถาบัน / องค์กร สังคม และ ประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ เช่น การแต่งกายที่ถูกต้องตามระเบียบ เข้าแถวรับบริการตามลำดับ

คุณธรรมประการที่ 3 ความสุภาพ

สุภาพ ความหมาย คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพ และกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

คุณธรรมประการที่ 4 ความสามัคคี

สามัคคี ความหมาย ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาर्डเอาเปรียบ เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลาย ๆ ทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสามัคคี ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

แนวทางในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน

การดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน เป็นกระบวนการที่โรงเรียนได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ได้มีนักวิชาการ ได้ให้แนวทางในการดำเนินงานไว้ดังนี้

แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม (ราชี ทองสวัสดิ์ 2540 : 19) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ดังนี้

1. การสอนโดยตรง มักเป็นการสอนให้ปฏิบัติทางกาย เช่น การแสดงความมีสัมมาคารวะ หรือ ทางวาจา เช่น การใช้คำสุภาพต่าง ๆ ครูจะสอนให้ปฏิบัติแล้วติดตามให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
2. การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้ เป็นการสอนทางอ้อม อาจเป็นได้ 2 กรณี คือ
 - 2.1 สภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคล เช่น ครูประจำชั้น ตลอดจนครูอื่นๆ ในโรงเรียนจะเป็นต้นแบบแก่เด็ก ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือโรงเรียนก็ตาม หากเด็กได้อยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ที่ดีทั้งด้านกาย วาจา ใจ ก็จะทำให้เด็กมีความดีพร้อมเช่นเดียวกัน
 - 2.2 สภาพแวดล้อมด้านวัตถุ คือ หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งในห้องเรียน และ

นอกห้องเรียน ในห้องเรียน หมายถึง การจัดบรรยากาศและสื่อเพียงพอดตามหลักการจัดการศึกษา นอกห้องเรียนซึ่งเป็นบริเวณที่เด็กทำกิจกรรมกลางแจ้งจะต้องสะอาด มีดอกไม้ประดับร่มรื่น สวยงาม ซึ่งจะช่วยให้เด็กเป็นคนที่มีจิตใจอ่อนโยน สดชื่น รักสวยรักงาม รักความเป็นระเบียบ

2.3 การจัดกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง การส่งเสริม

คุณธรรม จริยธรรมโดยเด็กจะได้รับจากการทำกิจกรรมประจำวัน การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม จะจัดในรูปกิจกรรม ซึ่งจะเท่ากับบูรณาการทุกวิชาเข้าด้วยกัน คุณธรรมและจริยธรรมแต่ละด้าน สามารถพัฒนาได้จากหลายกิจกรรม เช่น ความเมตตา กรุณา เป็นสิ่งที่จะไม่ปลูกฝังให้เด็กมี ตั้งแต่ อายุยังน้อย วิธีปลูกฝังย่อมไม่ใช่โดยการอธิบาย เด็กถูกอบรมสั่งสอนมาจากการให้รักษาข้าวของ เมื่อใดมีการนำของมาแจกเพื่อนก็จะถูกผู้ใหญ่ลงโทษ และแม่แต่จะมีน้ำใจช่วยเหลือ อาจเกิดการสับสน แต่ในชีวิตข้างหน้าการจะได้รับความสำเร็จในการดำรงชีวิต การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ย่อมจะมีความสำเร็จ ทำอย่างไรจึงจะปูพื้นฐานในส่วนนี้ให้แก่เด็กเป็นคนที่เป็นที่ยอมรับของใคร ๆ

พยุศักดิ์ จันทรสรินทร์ (2541 : 4-5) กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมจริยธรรมในการเรียนการสอน มี 5 ขั้นตอน คือ

1. การให้ความรู้ขั้นสูง ควรจะให้เด็กได้รับเหตุผลใหม่และเหนือกว่าที่เคยเป็นอยู่ เด็กจะนำไปเปรียบเทียบกับเหตุผลเดิม และจะเกิดความขัดแย้ง หรือความไม่สมดุลทางความคิด ความไม่สมดุลจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กเกิดมีการปรับ โครงสร้างทางความคิดของตน เกิดความสมดุลขึ้นใหม่จะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นสูงกว่าเดิม (ตามหลักจิตวิทยาของเพียเจท์)
2. การอบรมทางศาสนา เด็กควรได้รับการอบรมทางศาสนา เพื่อลดความเห็นแก่ตัว และเพิ่มความเห็นแก่พวกพ้อง ส่วนรวม สังคม และมนุษยชาติ
3. การให้แสดงบทบาท เด็กควรที่จะได้รับโอกาสสวมบทบาทอื่น นอกเหนือจากที่ตัวเองเป็นอยู่และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรมการรับเอาความคิดและความรู้สึกของคนอื่นจะก่อให้เกิดความคิด ความเข้าใจที่แตกต่างไปจากเดิมไม่ยึดอยู่แต่ตนเอง (ตามหลักทฤษฎีของ โคลเบอร์ก์)
4. การให้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดความคล้อยตาม การยกระดับจิตใจของเด็กนั้นได้จากกลุ่มเพื่อนซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่างและคล้อยตาม ลักษณะของเพื่อนไปโดยง่าย กลุ่มเพื่อนจะเป็นสื่อเสนอความรู้และเหตุผลใหม่ในระดับที่สูงกว่าที่มีอยู่
5. การเลียนแบบจากตัวแบบ การจัดตัวแบบให้เกิดการเลียนแบบเป็นวิธีการศึกษาหนึ่งที่ มนุษย์ใช้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ตัวแบบจะมีลักษณะดึงดูดและมีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตาม ได้มาก ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่และเพื่อน

บุญยืน สุภาพและคนอื่น ๆ (2542 : 35-38) ได้รวบรวมความคิดเห็นในเรื่องปัญหาการเรียน การสอนและการจัดกิจกรรมประกอบการสอนจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ ผู้สอน และนักเรียน ซึ่งความคิดเห็นส่วนใหญ่สอดคล้องเป็นแนวเดียวกันสรุปได้ดังนี้

1. การจัดอบรม ครู อาจารย์ผู้สอนวิชาจริยธรรม
2. ครู อาจารย์ผู้สอนต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่าง
3. ควรพิจารณาบรรจุ ครู อาจารย์ผู้สอนวิชาจริยธรรมที่มีความถนัดในการสอนและมีคุณสมบัติเหมาะสม
4. ควรสอนวิชาจริยธรรม โดยให้มีการฝึกปฏิบัติ
5. ควรจัดอุปกรณ์ให้เหมาะสมประกอบการเรียนการสอนวิชาจริยธรรม
6. ควรจัดให้มีกิจกรรมทางศาสนา
7. ควรยกย่อง ชมเชย ครู อาจารย์ที่ประพฤติดีเป็นตัวอย่าง
8. ควรให้มีการประกวดมารยาทนักเรียน โดยมีรางวัลเป็นกำลังใจด้วย
9. ควรให้มีการสอนการฝึกวิชาจริยธรรมแทรกในทุกวิชา
10. ควรให้ครู อาจารย์ทุกคนเน้นในเรื่องจริยธรรมในวิชาอื่น ๆ ด้วย
11. ควรจัดให้มีวิชาจริยธรรมอยู่ในหลักสูตรทุกชั้น
12. ควรจัดให้มีการทัศนศึกษาเกี่ยวกับวิชาจริยธรรม
13. ผู้สอนควรปรับปรุงการสอนให้ทันสมัย และหาความรู้เพิ่มเติมเสมอ
14. ควรจัดทำเอกสารหรือคู่มือประกอบการเรียน
15. ควรเชิญวิทยากรในท้องถิ่น ผู้ที่มีความชำนาญในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมของศาสนา ให้การอบรมแก่นักเรียน
16. ควรสอนหลักการและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องของศาสนา
17. ควรติดตามผลการสอน โดยเน้นการประเมินพฤติกรรมของนักเรียน
18. ควรจัดให้มีวิทยากรพิเศษมาบรรยายด้วย

จากแนวทางการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ สามารถพิจารณาถึงแนวทางการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนได้ว่า การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนนั้น จะต้องดำเนินการทุกอย่างเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ การแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมประจำโรงเรียนเพื่อทำหน้าที่ กำหนดแผนงาน ควบคุม ดูแล การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โดยเน้นการปฏิบัติจริง ทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สถานการณ์ต่าง ๆ และสภาพแวดล้อม รวมทั้งประพฤติตัว เป็นแบบอย่างที่ดีของ พ่อ แม่ ครูอาจารย์และคนอื่น ๆ ในโรงเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนเกิด ความรู้และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม

แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 ดำเนินการดังนี้

1. กำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนต้องกำหนดให้การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนเป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษร โดยผู้บริหารโรงเรียนประชุมชี้แจงรายละเอียดให้บุคลากรครูในโรงเรียนทราบและเข้าใจถึงนโยบาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญ และประโยชน์ของการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน และกำหนดให้เป็นนโยบาย ที่บุคลากรครู และนักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติร่วมกัน

2. แต่งตั้งคณะกรรมการ

ตามที่โรงเรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ผู้บริหารกำหนดคณะผู้รับผิดชอบ โดยผู้บริหารเป็นประธานและครูผู้สอนหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นกรรมการ มอบหมายให้หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นกรรมการและเลขานุการ ทำหน้าที่กำหนดแผนงานการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ควบคุม ดูแลให้เป็นไปตามแผน และปรับปรุงแผนปฏิบัติงานให้เหมาะสม บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีบทบาทในการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 บทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี โดยผู้บริหารจัดประชุมบุคลากรเพื่อวางแผนการดำเนินงานตามที่ได้ข้อมูลจากการประชุมระดมสมองของตัวแทนทุกฝ่าย เพื่อมอบหมายให้บุคลากรจัดทำโครงการตามความเหมาะสมกับงานและหน้าที่ความรับผิดชอบ ทั้งหน้าที่ครูผู้สอนและงานพิเศษที่ได้รับมอบหมาย จัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานตามโครงการ ประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนการดำเนินงานให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน

2.2 บทบาทของครูผู้สอนที่มีต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่ทำงานโครงการกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนสำเร็จลงได้ จึงต้องดำเนินการตามขั้นตอนอย่างละเอียดถี่ถ้วน คือ เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนตามบทบาทของบรรดาตามวัตถุประสงค์ โดยจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนให้มาก โรงเรียนแล้ว ลำดับต่อไป ครูผู้สอนต้องนำกิจกรรมตามโครงการ งานที่ได้รับมอบหมายไปปฏิบัติให้ที่สุด ในขณะที่ครูผู้สอนจัดกิจกรรมให้กับนักเรียน ต้องมีการประเมินผลของแต่ละกิจกรรม เพื่อหาทางส่งเสริมให้ดีขึ้น หรือหาวิธีการช่วยเหลือนักเรียน เมื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมเสร็จสิ้น ครูผู้สอนควรรายงานผลการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ งานที่ได้รับมอบหมายให้หัวหน้า โครงการรวบรวมสรุปรายงานให้ผู้บริหารทราบต่อไป

2.3 บทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาที่มีต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือการดำเนินงานของครูผู้สอน ตามขั้นตอนที่ครูมอบหมายภารกิจตาม โครงการ งานที่ได้รับมอบหมายไปปฏิบัติให้ดีที่สุด ต้องมีการประเมินผลของแต่ละกิจกรรม เพื่อหาทางส่งเสริมให้ดีขึ้น หรือหาวิธีการช่วยเหลือครูผู้สอน เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้น ควรรายงานผลการดำเนินงานกิจกรรมตาม โครงการ งานที่ได้รับมอบหมายให้ครูผู้สอนทราบต่อไป

2.4 บทบาทของผู้ปกครองนักเรียน ที่มีต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน ปัจจุบันผู้ปกครองมีความสำคัญมากในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาให้เจริญในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ผู้ปกครองต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพราะนักเรียนจะเลียนแบบ โดยอัตโนมัติกับคนที่อยู่ใกล้ที่สุดและรักที่สุด คือ พ่อ แม่ นอกจากนี้ผู้ปกครองต้องหมั่นสังเกตพฤติกรรมบุตรหลานคอยช่วยเหลือแนะนำ ส่งเสริม กิจกรรมการเล่น การเรียน การทำการบ้าน และการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งให้ความร่วมมือและสนับสนุน โครงการ งาน และกิจกรรมต่าง ๆ ของ โรงเรียน เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมให้กับนักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้และเป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใน โรงเรียน มีรายละเอียดและขั้นตอน ดังนี้

1. กิจกรรม / โครงการ การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในปีการศึกษา 2552 ดังต่อไปนี้

1.1 กิจกรรมเดินแถวมาโรงเรียน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จะดูแลนักเรียนที่อยู่บ้านใกล้กันจำนวน 10 – 12 คน เดินแถวมาโรงเรียนถึงบริเวณหน้าฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน กราบไหว้พระก่อนแล้วจึงไปรายแถวให้คณะกรรมการสถานศึกษาทราบว่าวันนี้สมาชิกมาครบหรือขาดเท่าไร คณะกรรมการก็จะสรุปให้ครูเวรทราบเป็นลายลักษณ์อักษร ครูเวรรวบรวมเอกสารส่งหัวหน้าฝ่ายกิจการนักเรียนต่อไป

1.2 กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณ โรงเรียน กิจกรรมนี้เป็นการฝึกนักเรียนให้มีความรับผิดชอบ รักความสะอาด อนุรักษ์ธรรมชาติ การรู้จักปฏิบัติตนให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มได้ มีความเสียสละเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมงาน เวลาที่ทำกิจกรรม เริ่ม เวลา 8.00 น. โดยแบ่งพื้นที่ให้แต่ละห้องทำความสะอาดทั่วพื้นที่บริเวณ โรงเรียน ส่วนการทำความสะอาดห้องเรียนและห้องพิเศษ ครูประจำชั้น ครูประจำห้องพิเศษ จะต้องทำความสะอาดให้แล้วเสร็จก่อน 8.00 น เพราะหลังจากนั้นทุกคนจะต้องมาช่วยกันทำความสะอาดบริเวณที่รับผิดชอบ โดยมีครูประจำชั้น คอยให้คำแนะนำกำกับดูแล สรุปรายงานผู้บริหารทราบเป็นลายลักษณ์อักษรทุกวัน

1.3 กิจกรรมเข้าแถวเคารพธงชาติ เวลา 08.20 น. เป็นกิจกรรมที่สำคัญ เพราะบอกให้ครู และผู้ปกครองทราบถึงความพร้อมพร้อมเพรียงของนักเรียน การมีระเบียบวินัย การเป็นผู้มีความอดทน

ตรงต่อเวลา การเป็นผู้ฟังที่ดี การแสดงออกทางด้านการเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี การเคารพสถาบันหลักของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ความสุภาพอ่อนน้อม โดยกิจกรรมน้องไหว่ที่ เมื่อสวดมนต์ไหว้พระ สงบนิ่งแผ่เมตตาแล้วนักเรียนชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 หันไปไหว้ที่อนุบาลศึกษาปีที่ 2 ๓ หันไปไหว้ที่ประถมศึกษาปีที่ 1 ปฏิบัติเช่นนี้จนถึงที่ มัธยมศึกษาปีที่ 3 ความเป็นผู้มี ความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมประจำใจ หลังจากนั้นตัวแทนนักเรียนออกมาเสนอภาษาไทยวันละคำ ภาษาอังกฤษวันละคำ และพุทธศุภายิต โดยให้นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 ถึง ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งกิจกรรมหน้าเสาธงนี้จะมีครูเวรดูแลรับผิดชอบกิจกรรมประจำวันตลอดทั้งวัน โดยมีนักเรียนที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการสถานักเรียนเป็นผู้ประสานงานและดำเนินงาน เช่นการรายงานผลการทำความสะอาดในแต่ละวัน การแจ้งสิ่งของที่นักเรียนเก็บได้ เพื่อประกาศหาเจ้าของ ประกาศยกย่อง ชมเชย เพื่อเชิดชูนักเรียนที่มีคุณธรรมความซื่อสัตย์ให้กับนักเรียนคนนั้น หลังจากนั้นครูเวรประจำวันอบรม ชี้แจง ประชาสัมพันธ์ ตามที่ครูเวรเห็นสมควร หลังจากนั้นเดินแถวเข้าห้องเรียน รวมเวลาทำกิจกรรมแล้วต้องไม่เกิน 08.40 น. กรณีที่นักเรียนที่ไม่ให้ความร่วมมือหรือมาสาย ครูเวรซักถามเหตุผลการ ไม่ให้ความร่วมมือ ทำให้ทราบปัญหาต่าง ๆ จากเด็ก เพื่อหาทางช่วยเหลือ และพิจารณาให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมเสริมหลังจากรับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว โดยให้คณะกรรมการสถานักเรียนเป็นผู้ติดตาม กำกับแล้วมารายงานครูเวรทราบ

1.4 กิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนักเรียนโรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี อำเภอห้วยราช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 มีการจัดการเรียนการสอนโดยยึดหลักสูตรแกนกลางเป็นหลัก จัดกิจกรรมการเรียนการสอนออกเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามที่หลักสูตรกำหนด โดยแบ่งครูผู้สอนระดับชั้นอนุบาลศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น การเรียนการสอนในแต่ละวันก็จะมีการเรียนการสอนเป็นรายวิชา รายชั่วโมง การเรียนการสอนยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการเสริมสร้างศักยภาพของคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม ครูผู้สอนมีกระบวนการและกลวิธีในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมที่จะให้เกิดแก่นักเรียน ทั้งนี้ก็แล้วแต่ครูจะนำกลยุทธ์ออกมาใช้ให้เหมาะสมกับช่วงเวลาอันเหมาะสมที่จะสอดแทรก เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในชั่วโมงที่ตนเองสอน ส่วนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนจะสำเร็จ ได้ นั้น ทุกคนทั้งผู้บริหารสถานศึกษา,ครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน จะต้องร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังและจริงใจ ปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ โดยไม่บังคับหรือมีเงื่อนไขแต่ต้องค่อยเป็นค่อยไป ทำในลักษณะน้ำซึมบ่อทราย ให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยความรู้สึกที่เป็นสุข ครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายจะต้องมีความรู้ความเข้าใจด้วยจิตใจ การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ในการเรียนการสอนของ

ครูผู้สอนสามารถทำ เช่น ขั้นตอนการนำเข้าสู่บทเรียน ระหว่างการสอน การทำกิจกรรมในห้องเรียนรวมทั้งการสรุป และการวัดผล

1.5 กิจกรรมการรับประทานอาหารเช้ากลางวัน เวลา 12.00 น. เป็นเวลาพักกลางวัน เมื่อนักเรียนได้ขึ้นสัญญาณระฆังพักกลางวัน นักเรียนจะออกจากห้องเรียนรีบมาเข้าแถวหน้าห้องของตนเองพร้อมทั้งห่อข้าวของตนเอง เมื่อทุกคนเข้าแถวพร้อมเพรียงกันแล้วก็จะเดินแถวไปโรงอาหารและแยกย้ายกันไปทานอาหารตามกลุ่ม นักเรียนจะต้องนั่งเป็นกลุ่มตามชั้นของตน เพื่อสะดวกในการประเมินผลการรับประทานอาหารเช้าเพราะครูประจำชั้นต้องประเมินผลทุกวัน การรับประทานอาหารเช้ากลางวันของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี ส่วนมากนักเรียนจะเตรียมห่อข้าวมาโรงเรียนจัดเตรียมกับข้าวเสริมให้กับนักเรียนได้รับประทานทุกคน 100 % ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีครูประจำชั้น / ประจำวิชา คอยกำกับดูแล ก่อนรับประทานอาหารเช้าจะมีการเตรียมความพร้อมโดยครูเวร แล้วกล่าวถึงพระคุณของข้าว กับข้าว ขาวนาและผู้มีพระคุณหลังจากรับประทานอาหารเช้า นักเรียนที่มีหน้าที่ล้างถ้วยอาหารทำความสะอาดบริเวณโรงอาหารก็จะทำหน้าที่ของตนเอง

1.6 กิจกรรมการแปร่งฟัน การแปร่งฟันเป็นกิจกรรมที่สำคัญเพราะช่วยให้สุขภาพปากและฟันของนักเรียนแข็งแรง นักเรียนจะทำกิจกรรมแปร่งฟันเวลา 12.40 น. เมื่อได้ขึ้นสัญญาณครั้งนี้นักเรียนทุกคนจะต้องเตรียมอุปกรณ์การแปร่งฟันและไปเข้าแถวตามที่กำหนดไว้ แปร่งฟันพร้อมกัน กิจกรรมแปร่งฟันเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ส่งผลให้นักเรียนมีสุขภาพปากและฟันที่แข็งแรง นักเรียนรู้จักการแปรงฟันยาสีฟัน การตรงต่อเวลา ความเป็นระเบียบเรียบร้อย กระบวนการกลุ่มเสร็จแล้วเดินแถวมาหน้าห้องเรียนนั่งสมาธิ แผ่เมตตา ครูเวรพูดคุยอบรมอีกครั้งหนึ่งก่อนเข้าเรียนในคาบต่อไป

1.7 กิจกรรมเข้าแถวเชิญธงชาติจากยอดเสา หลังเลิกเรียนก่อนกลับบ้านเมื่อนักเรียนได้ขึ้นสัญญาณครั้งดังขึ้น เวลา 16.00 น. นักเรียนจะต้องรีบลงมาเข้าแถว ไม่ว่าจะมิกิจกรรมที่ยังทำไม่เสร็จ ก็ต้องมาเข้าแถวก่อน เพื่อเชิญธงชาติลงจากยอดเสา สวดมนต์ไหว้พระพุทธรูปนักษัตรจากครูเวรประจำวัน และร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี เสร็จสิ้นแล้วให้นักเรียนเดินแถวกลับบ้านตามหมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านมอบหมายให้พี่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ช่วยกันดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยของนักเรียน

2. โครงการที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนที่โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี อำเภอหัวขัวราช ได้กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงาน ในปีการศึกษา 2552

2.1 โครงการยิ้มไหว้ ทักทาย เป็นโครงการที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน เมื่อพบหน้ากันในตอนเช้า ส่งยิ้มให้กัน ยกมือไหว้ และกล่าวคำว่าสวัสดีค่ะ สวัสดีครับทั้งครู และนักเรียน

2.2 โครงการอบรมนักเรียนกิจกรรมหน้าเสาธง เป็นโครงการที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกวันทำการ และถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้เป็นอย่างดี ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในกิจกรรมเข้าแถวเคารพธงชาติ

2.3 โครงการรับประทานอาหารกลางวัน เป็นโครงการหนึ่งที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้เป็นอย่างดีซึ่ง โดยเฉพาะความมีวินัยในตนเอง การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักโอบอ้อมอารีต่อเพื่อน ๆ ความรับผิดชอบตรงต่อเวลา การรักษาความสะอาด ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมนั้น ได้กล่าวมาแล้วในกิจกรรมรับประทานอาหารกลางวัน

2.4 โครงการออมทรัพย์โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี ก่อนหน้านั้นยังไม่มีโครงการนักเรียนฝากเงินกับครูประจำชั้นเพื่อเป็นการฝึกการออมทรัพย์ให้กับนักเรียน ต่อมาปีการศึกษา 2551 ผู้วิจัยได้ศึกษาดูงานที่โรงเรียนอนุบาลห้วยราช ในเรื่องการออมทรัพย์ของนักเรียน โดยมีผลตอบแทน คือ ดอกเบี้ยเงินฝาก ซึ่งเป็นการคิดว่าที่จะฝากไว้กับครูประจำชั้นเฉย ๆ จึงได้เสนอโครงการออมทรัพย์โรงเรียนเข้าที่ประชุม จุดประสงค์เพื่อให้บุคลากรครูและนักเรียนรู้จักการเก็บเงินวันละเล็กทีละน้อย และนำเงินนั้นมาเป็นสวัสดิการให้บุคลากรผู้ยึดถือคอกเบี้ยร้อยละ 2 บาท / เดือน โดยนำดอกเบี้ยที่ได้มาคิดดอกเบี้ยให้นักเรียนร้อยละ 12 / ปี หลังจากนั้นจึงได้ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองทราบ แล้วจึงดำเนินการรับฝากเงิน จัดทำสมุดคู่ฝากประจำตัวทุกคน ก็นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะเมื่อนักเรียนจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินในการทำกิจกรรมการเรียน เช่นการซื้ออุปกรณ์การเรียนในบางวิชา การเดินทางไปที่ต้นศึกษา การเดินทางไปอยู่ค่ายพักแรม กิจกรรมอื่น ๆ ที่จำเป็น และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ยังมีเงินออมไว้เป็นทุนในการศึกษาต่อไปได้ อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาและบรรเทาความเดือดร้อนให้กับบุคลากรครูในโรงเรียนได้อีกทางหนึ่งด้วย ไม่ต้องเป็นหนี้ธนาคาร ซึ่งได้รับคำชมจากผู้ปกครองว่าเป็นโครงการที่ดี มีประโยชน์ อีกทั้งโครงการนี้ยังช่วยส่งเสริมคุณธรรมด้านการประหยัดและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

2.5 โครงการ โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำเข้าค่ายคุณธรรม ปัจจุบัน โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะบรรจุ โครงการ โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำเข้าไว้ในแผนปฏิบัติงาน โรงเรียน เพราะเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะสังคมปัจจุบันมีสิ่งยั่วยุให้เยาวชนลุ่มหลงไปในทางไม่ดี โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี อำเภอห้วยราช ได้เน้นโครงการนี้ให้เป็นโครงการที่สำคัญมากอีก โครงการหนึ่งที่ต้องปฏิบัติทุก ๆ ปีการศึกษา โดยเริ่มต้นตั้งแต่ปีการศึกษา 2548 เป็นต้นมา โดยนำนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมที่โรงเรียน โดยนิมนต์พระคุณเจ้ามาจากวัดดาวดึง กรุงเทพมหานคร เป็นวิทยากรในการอบรม ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีโครงการนี้และยังไม่ได้นำนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรมนั้น โรงเรียนพบปัญหาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมเป็นอย่างมาก ปัจจุบันปัญหาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมดีขึ้นมาก ด้านผู้บริหารสถานศึกษา,ครู ก็เข้าร่วม โครงการอบรม

คุณธรรม จริยธรรม โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 มีโครงการอบรมคุณธรรมให้กับบุคลากรทางการศึกษา เมื่อปีการศึกษา 2550 ส่งผลให้การนำความรู้สู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

2.6 โครงการวันสำคัญทางศาสนา โครงการนี้เป็นโครงการที่ต้องดำเนินการอยู่ตลอดปีการศึกษา เพราะวันสำคัญทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของไทยเรามีอยู่เกือบทุกเดือน นักเรียนได้ทำกิจกรรมทำนุบำรุงศาสนา โดยการนำนักเรียนไปทำความสะอาดบริเวณวัด ช่วยปิดกวาด เช็ดถูศาลาวัด ส่วนวันสำคัญทางศาสนาที่จะร่วมกิจกรรมด้วยการนำนักเรียน ไปฟังเทศน์ เวียนเทียนที่วัด การร่วมกิจกรรมชุมชน เช่นวันเข้าพรรษา นักเรียนจะร่วมประเพณีแห่เทียนไปจำนำพรรษากับชุมชน ฟังเทศน์ ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายสังฆทาน และเวียนเทียน โดยคณะครูจะนำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดบ้านถนน กระสัง ประชาชนทั้ง 5 หมู่บ้านอยู่ในเขตบริการของโรงเรียน กิจกรรมที่ร่วมกับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ได้แก่ประเพณีลอยกระทง แห่เทียนจำนำพรรษา ฯ บางครั้งชุมชนจะขอความร่วมมือจากคณะครู ให้นักเรียนช่วยบริการในงานพิธีต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่นบุญกฐินประจำปี งานฉาปลงกฐิน โดยครูจะจัดนักเรียนไปช่วยงานและมีคณะครูประจำหมู่บ้านร่วมด้วย ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมช่วยทำนุบำรุงพุทธศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งได้รับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้านการปฏิบัติตนตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ ด้านความภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย และนิยมความเป็นไทยอีกด้วย

2.7 โครงการทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ โครงการนี้ถูกบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติงาน เพราะการเรียนรู้นอกห้องเรียนไม่ได้มีแค่ในห้องเรียนเท่านั้นแต่ยังมีความรู้ที่นักเรียนต้องได้รับการพัฒนาความรู้ นอกห้องเรียนอีกมาก ด้วยเหตุผลนี้โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี อำเภอห้วยราช ได้เริ่มนำนักเรียนออกไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ๆกับ โรงเรียนและภายในจังหวัด เช่นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกระสังสามัคคี บ้านถนนประชาอาสา ปราสาทหินพนมรุ้ง ซึ่งเป็นสถานที่ภายในจังหวัดบุรีรัมย์ มีการจักสาน หัตถกรรมพื้นบ้าน และประเพณีของบุรีรัมย์ ที่นักเรียนมาศึกษาแหล่งเรียนรู้ภายในจังหวัดบุรีรัมย์ก็เพื่อให้รู้ว่าใกล้ๆตัวเรานั้นมีสิ่งสำคัญอะไรบ้างที่นักเรียนควรศึกษาเรียนรู้ ก่อนที่จะไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่ไกลออกไปเรื่อยๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้นักเรียนได้เก็บเกี่ยวความรู้ นอกห้องเรียนไว้เป็นประสบการณ์ตรง โครงการนี้จึงนับว่าเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนในด้านความใฝ่รู้ใฝ่เรียนการรู้จักประหยัดใช้ทรัพย์สินอย่างคุ้มค่า มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทยและนิยมความเป็นไทยได้เป็นอย่างดี

2.8 โครงการประชาธิปไตยในโรงเรียน เป็นโครงการที่ส่งเสริมการปกครองในระบบประชาธิปไตย ที่บรรจุไว้ในหลักสูตร ที่ผู้เรียนต้องได้รับการเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ ส่งเสริมความรักชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต การไม่เอาเปรียบผู้อื่นความสามัคคีในหมู่คณะ กิจกรรมที่โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี อำเภอห้วยราช จัดขึ้นคือ กิจกรรมการเลือกตั้งประธาน

นักเรียน การเลือกหัวหน้าชั้นเรียน การเลือกตั้งนายหมู่ลูกเสือ โดยไม่เน้นให้มีการแต่งตั้งหรือซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทำหน้าที่ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งตามหลักประชาธิปไตย เพื่อเป็นการฝึกให้นักเรียนรู้หลักและวิธีการเลือกตั้ง ตามแบบประชาธิปไตยได้ถูกต้อง นอกจากนี้ยังนำหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในระบบโรงเรียนเรียกว่าสถานักเรียน ทำให้บทบาทของครูลดลงโดยนักเรียนเป็นทั้งผู้ปฏิบัติและผู้ตรวจสอบในรูปคณะกรรมการ ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของกิจกรรมทำความสะอาดบริเวณ โรงเรียนและกิจกรรมต่างๆ เพราะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ กับกิจกรรมอื่นๆ จึงถือว่ากิจกรรมประชาธิปไตยส่งเสริมให้นักเรียนได้มีความรู้ในหลักประชาธิปไตย มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เคารพสิทธิของคนและผู้อื่นเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเกิดความรักสามัคคีอีกด้วย

2.9 โครงการส่งเสริมแข่งขันความเป็นเลิศทางวิชาการ เป็นโครงการต่อเนื่องตามแผนงาน โครงการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดให้มีการแข่งขันความเป็นเลิศทางวิชาการระดับกลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี อำเภอห้วยราช ได้สนองนโยบายด้วยการส่งนักเรียนเข้าแข่งขันความเป็นเลิศทางวิชาการของนักเรียนเป็นประจำทุกปี ซึ่งในปีการศึกษา 2552 กิจกรรมที่ชนะเลิศระดับกลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 ชนะที่ 1 เป็นตัวแทนเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 ไปแข่งขันระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับรางวัลเหรียญทอง คือ กิจกรรมสวนดนตรีหมู่ ทำนองสภากัญญาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เหรียญเงินกิจกรรมเล่นิทานสำหรับเด็กพิเศษเรียนร่วม และเหรียญทองแดงกิจกรรมร้องเพลงประสานเสียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้ว่าเป็นความภาคภูมิใจในความสามารถของนักเรียนและครูผู้สอน

2.10 โครงการพ่อครู แม่ครู เป็นโครงการที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและผู้บริหารบรรจุเข้าในแผนปฏิบัติงานโรงเรียน ทุกเย็นวันอังคารพ่อครู แม่ครู จะออกเยี่ยมบ้านนักเรียนที่ตนเองรับผิดชอบ เพื่อพบปะพูดคุยกับผู้ปกครองของนักเรียนทั้งด้านการเรียน ความประพฤติของนักเรียน เป็นการป้องปรามนักเรียน ไม่กล้าที่จะปฏิบัติตนในสิ่งที่ไม่ถูกต้องได้

ผลจากการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 โดยคณะครู นักเรียนตลอดจนผู้ปกครอง ชุมชน ได้ร่วมกันจัดการศึกษา จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนจนบังเกิดบังเกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมดีขึ้น ดังนี้

1. ด้านความขยัน นักเรียนตั้งใจในการเรียน ไม่หนีเรียน ตั้งใจฟังครูสอน มีความรับผิดชอบในการทำงาน มีความสุขในการมาโรงเรียน

2. ด้านความมีวินัย นักเรียนปฏิบัติตามกฎ กติกา ของห้องเรียน ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน เข้าแถวรอรับบริการทุกครั้ง

3. ด้านความสุภาพ นักเรียนแต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ เมื่อเดินผ่านครูหรือครูเดินผ่าน จะหยุดทำความเคารพ เดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างเป็นระเบียบ เดินแถวไปและกลับจากโรงเรียน แสดงความเคารพพ่อแม่ และผู้ปกครอง

4. ความสามัคคี นักเรียนรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ ให้ความร่วมมือกับเพื่อนช่วยสมาชิกทำงานที่ได้รับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สุนันทา ประเสริฐศรี (2540 : 57-58) ได้ศึกษาการสร้างแบบทดสอบวัดความมีวินัยในตนเอง ชนิดสถานการณ์ที่เป็นภาพการ์ตูน 6 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา ความเป็นผู้นำ และความอดทน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2549 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว จำนวน 942 คน ผลการศึกษาพบว่า ค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบ ความเที่ยงตรงตามสภาพของแบบทดสอบคำนวณโดยใช้สูตรสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบกับคะแนนจากการสังเกตของครูประจำชั้นกับเพื่อนนักเรียน พบว่า ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง การตรงต่อเวลา ความเป็นผู้นำและรวมทั้งฉบับ มีความเที่ยงตรงตามสภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านความซื่อสัตย์ มีค่าเป็นลบ ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบทดสอบ โดยหาสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างแต่ละด้านของแบบทดสอบและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แต่ละด้านกับแบบทดสอบทั้งฉบับ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ณัฐยศ ผาจง (2542 : บทคัดย่อ) ได้เปรียบเทียบการเข้าค่ายกิจกรรมตามแนววิถีพุทธศาสนากับการเข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชุมชนบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 จำนวน 12 คน กลุ่มทดลอง 2 จำนวน 12 คน กลุ่มทดลองได้เข้าร่วมกิจกรรม การพัฒนาจริยธรรมทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ การพึ่งตนเอง ความขยัน ความหมั่นเพียร ความเสียสละ ผลการวิจัย พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่เข้าค่ายจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา มี

พฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้าน 6 ด้าน ตีค่าก่อนเข้าค่ายอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และนักเรียนชั้นมัธยมที่เข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎี การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้าน 6 ด้าน ก่อนเข้าค่ายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ไพฑูรย์ การเพ็ชร (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของครูในการส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอแม่สอด จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 165 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยแจกแจงความถี่ ทาค่าร้อยละ โดยใช้หลักการบริหาร 4 ด้าน คือ การวางแผนด้านกระตุ้นและจูงใจ ด้านการประสานงานและด้านการประเมินผล พบว่า ด้านการวางแผนครูผู้สอนกำหนดเป้าหมายในการส่งเสริมทำแผนงานโครงการ และกิจกรรมรองรับที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยจะส่งเสริมสถานการณ์และ โอกาส คำนึงถึงพฤติกรรมที่แสดงออกมาในปัจจุบันของนักเรียนเป็นหลัก ด้านกระตุ้นและจูงใจครูผู้สอนให้ความสำคัญในการรักษาความสะอาดของสถานศึกษา การมอบเกียรติบัตรและรางวัลให้กับนักเรียนที่มีมารยาทดีงาม การทำโทษนักเรียนที่ทำผิดระเบียบวินัย โดยการว่ากล่าวตักเตือนและอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักรับผิดชอบพฤติกรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้และสนับสนุนให้ผู้ปกครองทราบถึงความสำคัญของการมีวินัย ด้านการประสานงานมีการประสานงานกับผู้ร่วมงานและผู้ปกครองนักเรียนตลอดจนฝ่ายปกครองในโรงเรียนเพื่อรับทราบปัญหาและการดำเนินการส่งเสริมการมีวินัยนักเรียน เพื่อหาแนวทาง และรูปแบบที่เหมาะสมต่อการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน ด้านการประเมินครูผู้สอนมีการประเมินผลโครงการส่งเสริมวินัยในตนเองอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมแบบไม่เป็นทางการ และพบว่า นักเรียนมีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายมากขึ้นรายงานผลโดยใช้วิธีรายงานให้ที่ประชุมทราบด้วยวาจา แต่ขาดหลักฐานการรายงานผลเป็นลายลักษณ์อักษร ควรจัดให้มีหลักฐานในการรายงานผลด้วย

กัลยา ศรีปาน (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม องค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านความประหยัด ด้านความสามัคคี ด้านความเสียสละ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความตรงต่อเวลาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนองค์ประกอบด้านความขยัน ด้านความมีระเบียบวินัยด้านความกตัญญูคุณเวที ด้านความเป็นผู้มีวิถันธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมากและด้านความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรมอยู่ในระดับน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 และนักเรียนที่มี

ระดับแตกต่างกันก็มีคุณธรรมจริยธรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.5 โดยนักเรียนในระดับชั้นสูงกว่า มีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าในชั้นที่ต่ำกว่า

สุจิรา สุขसार (2544 : 2) ได้พัฒนาเครื่องมือเพื่อหาคุณภาพ สร้างเกณฑ์ปกติและคู่มือในการวัดคุณธรรม จริยธรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของนักเรียนตามมาตรฐานโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2541 พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมตามข้อสอบฉบับที่ 1 ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือ และตอบแทนคุณ และฉบับที่ 3 ด้านการใช้สิ่งของอย่างประหยัดและคุ้มค่า นักเรียนสามารถปฏิบัติได้อย่างดี ส่วนฉบับที่ 2 ด้านความซื่อตรงต่อหน้าที่และความถูกต้อง และฉบับที่ 4 ด้านการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบด้วยความมุ่งมั่น รอบคอบและถูกต้อง นักเรียนมีพฤติกรรมในทางปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย

ศุมลณี สุจินดา (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามจริยธรรม 7 ด้าน ได้แก่ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสามัคคี ด้านความอดทน ด้านความประหยัดและด้านความเสียสละ ผลการวิจัยพบว่า จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู พบว่า ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความประหยัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนด้านอื่น ๆ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ปิยวรรณ คงวัดใหม่ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย ผลการวิจัย พบว่า 1) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา 1.1) ด้านปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเด็ก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความดีตามหลักพุทธธรรม 1.2) ด้านนโยบายการจัดการศึกษา มุ่งเตรียมความพร้อมของเด็กทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ - จิตใจ สังคมและสติปัญญา 1.3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ยึดหลักการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็ก 1.5) ด้านการจัดการเรียนการสอน เน้นกิจกรรมที่เด็กได้ฝึกคิดพิจารณาฝึกสมาธิ และลงมือปฏิบัติจริง 1.6) ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 1.7) ด้านการวัดและประเมินผล ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม 1.8) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน นำชุมชนมามีส่วนร่วมโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากร และพระสงฆ์มีบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ปัญหาที่พบคือ ผู้บริหาร ไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา และนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด สถานศึกษาขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมขาดวิทยากรที่มีความรู้ในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ขาดงบประมาณเพื่อใช้

ในการจัดการเรียนการสอนและการจัดหาสื่อการเรียนการสอนและการจัดหาสื่อการเรียนการสอน ผู้ปกครองไม่มีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล และชุมชนไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนา

ฉลอง จະระ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้ ก่อนการพัฒนาดำเนินงานเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ผู้บริหาร บุคลากรไม่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษาเท่าที่ควรการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษายังไม่เหมาะสม อาจารย์ผู้สอนยังไม่มีการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในรายวิชาที่ตนเองสอน ส่งผลให้นักศึกษามีความประพฤติที่ขาดคุณธรรม จริยธรรมที่ดี หลังการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษา โดยใช้กลยุทธ์ การพัฒนาการประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การมอบหมายงาน การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล ตามขั้นตอนการวิจัยในวงรอบที่ 1 พบว่า ผู้บริหาร บุคลากร มีความตระหนักในความสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษามากขึ้น ได้แนวทาง วิธีการ เทคนิคใหม่ ๆ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษาที่เหมาะสมมากขึ้น แต่อาจารย์ผู้สอนยังไม่มีการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษาในรายวิชาที่ตนเองสอน จึงได้ดำเนินการพัฒนาต่อในวงรอบที่ 2 พบว่า อาจารย์ที่สอนมีความตระหนักในความสำคัญ ใช้เทคนิคการสอน การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในรายวิชาของตนเอง พร้อมใช้วิธีการวิจัยในชั้นเรียน มีรายงานผลการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษาเป็นระยะ นับว่าได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ

ไทยรัฐ บุญญา (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียน โรงเรียนบ้านแก่งวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้ ก่อนการพัฒนาให้นักเรียนแต่งกายไม่สะอาด ไม่เรียบร้อย และไม่ถูกต้องตามวันที่กำหนดไว้ ด้านการเข้าคิวรอรับสิ่งของหรืออาหารกลางวันยังไม่เป็นระเบียบ ขาดการเคารพสิทธิของผู้อื่น แกร่งแย่งกัน ส่วนด้านการดูแลรักษาความสะอาดของโรงเรียน มีนักเรียนมักง่าย ไม่ทิ้งขยะลงถัง บริเวณทั่วไปของโรงเรียนสกปรก นักเรียนขาดวินัยในตนเอง หลังจากได้ดำเนินการพัฒนาโดยใช้กลยุทธ์การปฏิบัติกิจกรรมในวงรอบที่ 1 และวงรอบที่ 2 ผลปรากฏว่า ด้านการแต่งกาย นักเรียนแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน สะอาดเรียบร้อย ถูกต้องในข้อกำหนด การแต่งกายประจำวัน ซึ่งเป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมของครู นักเรียน โดยใช้กิจกรรมการประกวดการแต่งกายประจำวัน และครูอบรมหน้าเสาธงทุกวัน รวมทั้งขอความร่วมมือจากผู้ปกครองทำให้นักเรียนแต่งกายสะอาดและถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ด้านการเข้าคิวรอรับสิ่งของหรืออาหารกลางวันทำให้นักเรียนรู้จักเข้าคิว

รู้จักการจัดลำดับก่อนหลัง มีวินัยในตนเอง โดยที่ครูไม่ต้องควบคุม ด้านการดูแลรักษาความสะอาดของโรงเรียนในปัจจุบัน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความรับผิดชอบ รู้จักรักษาความสะอาดห้องเรียนและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

อเนก แท้สูงเนิน (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความสะอาด ความมีวินัย และด้านความประหัดของนักเรียน โรงเรียนตลาดไพรพิทยาคม อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาค้นคว้า ปรากฏดังนี้ นักเรียนมีการปฏิบัติด้านคุณธรรม จริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความประหัด ด้านมีวินัย และด้านความสะอาดตามลำดับ

วีระศักดิ์ สมานชาติ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 จากการศึกษา พบว่า ผู้บริหาร และครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษามัธยมศึกษา เขต 2 ให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน เช่น การแข่งขันกีฬา กิจกรรมรำลึกถึงผู้มีพระคุณ และกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาดมากกว่าการดำเนินการด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนแตกต่างกัน คือ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนมากกว่าด้านอื่น ส่วนครูผู้สอนเน้นการสอนคุณธรรม จริยธรรม สอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่าด้านอื่น

แสงนภา ภักดีศิริวงษ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาของจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย ปรากฏดังนี้ 1) ด้านการตั้งสอนอบรมทางด้านจริยธรรมพระภิกษุส่วนมากให้การตั้งสอนอบรมมากกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง และเมื่อนักเรียนมาประกอบกิจกรรมที่วัดเนื้อหาที่พระภิกษุตั้งสอนมากที่สุด คือ เรื่องความเมตตากรุณา ความกตัญญู 2) ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ การจัด โครงการอบรมศีลธรรมนักเรียนในภาคฤดูร้อน และจัด โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โดยเป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครูและผู้จัด ให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์และสถานที่ 3) ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียน พระภิกษุสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทั่วไป ได้แก่ปัญหาทางการเรียน การเงิน สุขภาพวิธีการให้คำแนะนำปรึกษาโดยส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาที่วัด เมื่อนักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมที่วัด 4) ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระภิกษุส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการชักชวนฆราวาสเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา การทำบุญตักบาตร และพิธีพุทธมาฆะกะ วิธีการที่พระภิกษุใช้ในการชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนา

กำแพง จิตตะมา (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอ่างทองตามแนวทางทั้ง 5 มีความเป็นไปได้ คือ การพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน ด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้วยการใช้ตัวแบบที่ดี ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและ ด้วยการนำผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

อภิชา แดงจำรูญ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาการจัดการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม. ผลการศึกษามีดังนี้ 1) หลักการและเหตุผลของการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม คือเพื่อปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้ นักเรียนมีคุณธรรม เป็นคนดีมีคุณภาพ และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข กิจกรรมที่จัดให้ มีดังนี้ ได้แก่ การสวดมนต์ไหว้พระตอนเช้าก่อนเข้าเรียน การอบรมศีลธรรมในชั่วโมงเรียน การดื่ กบาตรประจำปี ทั้งนี้พบว่า หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปในทางที่ดี ขึ้น สิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้มากที่สุดคือ นิทานและวีดิทัศน์ตามลำดับ 2) การ จัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมตามแนวการบริหารจิตเจริญปัญญาที่มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับวัย โดยพบว่าหลังจากที่นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การกำหนดอิริยาบถย่อย การฟังธรรม การร่วมกิจกรรมอื่น ๆ นักเรียน ได้เรียนรู้และสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เข้าใจเรื่องความคิดความชั่ว สามารถควบคุม อารมณ์และสติสัมปชัญญะเพิ่มขึ้น ส่วนในด้านกรวางแผน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และการจัด อาคารสถานที่ไม่พบปัญหาแต่อย่างใด

ชมนาด วิเชียรสาร (2550 : บทคัดย่อ) การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยประกอบด้วย ผู้ร่วมศึกษา จำนวน 5 คน คือ ผู้ดำเนินการ ศึกษาคั่นคว่าจำนวน 1 คน ครูผู้สอนช่วงชั้นที่ 2 จำนวน 3 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ผู้ให้ ข้อมูล จำนวน 36 คน เป็นผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 6 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 30 คน โรงเรียนหนองทุ่มสงเคราะห์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1 อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปีการศึกษา 2550 การวิจัยประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflection) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ประเภท คือ 1) แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน เพื่อใช้ ประเมินพฤติกรรมนักเรียนก่อนและหลังการศึกษาคั่นคว่าสำหรับครูผู้สอน 2) แบบประเมิน พฤติกรรมนักเรียน เพื่อใช้ในการประเมินพฤติกรรมนักเรียนก่อนและหลังการศึกษาคั่นคว่า สำหรับ ผู้ปกครองนักเรียน 3) แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลขณะดำเนินการศึกษาคั่นคว่า และ 4) แบบประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลขณะดำเนินการศึกษาคั่นคว่า ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมนักเรียน เรื่องคุณธรรมนำความรู้ คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ตามหลัก

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในค่าคะแนนอยู่ในระดับดี ดังนั้นจึงเห็นว่านักเรียนในระดับช่วงชั้นที่ 2 ที่เรียน โดยการใช้หนังสือส่งเสริมคุณธรรมนำความรู้ คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่สร้างขึ้น มีพฤติกรรมที่เป็นผู้มีความรู้ คุณธรรมพื้นฐาน สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูและพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข

ชูชาติ สามารถกุล (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4 จากการศึกษา พบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4 ตามความคิดเห็นของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านการเป็นแบบอย่างและด้านการจัดสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการวางแผนกลยุทธ์ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการนิเทศติดตามประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียนได้มีการดำเนินการในหลายรูปแบบ โดยมุ่งเน้นให้เสริมสร้างคุณธรรม ค่านิยม หรือพฤติกรรมของผู้เรียน โดยการบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนรู้ด้านของโรงเรียน มีสถาบันทางศาสนาให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือในการฝึกอบรมนักเรียน นักเรียนจึงได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมากขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาและพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้าน สីลสมาธิปัญญา ตามแนวทางพุทธศาสนา แต่สิ่งที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษา ก็คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมพื้นฐานของพุทธศาสนาให้ซึมซับลงสู่ตัวและการมุ่งมั่นในการทำประโยชน์ให้กับสังคม

2. งานวิจัยต่างประเทศ

จิวเวลล์ (Jewell, 2001 : 646) ได้ศึกษาเรื่องการวัดการพัฒนาทางจริยธรรม ความรู้สึก การคิดและการกระทำ ว่ามีจริยธรรมอย่างเข้มแข็งหรือไม่ หรือเข้าใจประเด็นปัญหาจริยธรรมหรือไม่ การศึกษาจริยธรรม ควรจัดการกับการกระทำของคนในฐานะที่คนทำงานอยู่ภายในกลุ่ม แนวโน้มในการศึกษาสำหรับคนที่มีความสามารถพิเศษ เพื่อมุ่งเน้นสภาพทางความรู้ของแต่ละบุคคล เมื่ออภิปรายเรื่องการพัฒนาจริยธรรม เช่น ความรักความยุติธรรม หรือแนวโน้มที่จะวัดการพัฒนาทางความรู้ความเข้าใจ เช่น การรู้จักหลักจริยธรรมสากลพิจารณาเห็นว่าเป็นเรื่องเฉพาะตัว เกินความจำเป็นและเป็นเรื่องไม่เพียงพอทางแนวคิด บทความนี้ทำสังเขปขึ้นตอน 6 ขึ้นตอน ในการพิจารณาตัดสินจริยธรรมตามแบบของลอว์เรนซ์ โคลเบอร์ก์ คือ การลงโทษ และการเชื่อฟัง ความมุ่งหมายทางเครื่องมือของแต่ละบุคคล และการแลกเปลี่ยนความคาดหวังร่วมกัน

ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ และความเป็นไปตามความคาดหวัง ระบบสังคมและการรักษาความ
สำนึกทางสังคม สิทธิที่มีก่อน และหลักจริยธรรมสากล ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยของ
Kohlberg คนคิดอย่างไร ไม่ใช่คนประพฤติอย่างไร

เฮนสัน (Henson. 2000 : 11) ได้วิจัยเรื่อง ความเข้าใจของครูยุคใหม่ต่อการพัฒนาจริยธรรม
นักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาฝึกหัดครูจากมหาวิทยาลัยทางตะวันตกเฉียงใต้ของ
สหรัฐอเมริกา 186 คน พบว่า ด้านบทบาทของ โรงเรียนและสังคมกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 65 เห็นว่า
โรงเรียนคือวิถีชีวิตเด็ก คือสิ่งแวดล้อมทางจริยธรรม มีจุดสำคัญที่ต้องสร้างคุณลักษณะอันดีทาง
จริยธรรมจากการจัดกระบวนการเรียนการสอน ระบบการจัดการศึกษาต้องเตรียมเด็กเข้าสู่สังคมที่มี
จริยธรรมอันจะช่วยสร้างความสำเร็จและความเป็นพลเมืองดี ครูควรปรับปรุงระเบียบในชั้นเรียน
และผลสำเร็จของงานอยู่เสมอ มีการสอดแทรกจริยธรรมในการเรียนการสอน การให้ทำการบ้าน
การตัดสินใจร่วมกันทำงานจากความคิดเห็นของเด็กทุกคน การสอนในชั้นเรียนสะท้อนความ
เชื่อถือ ครูบางคนเน้นหลากหลายวิชา ครูต้องคำนึงถึงจริยธรรมที่จะเกิดกับเด็ก กลุ่มอื่นเห็นว่า
โรงเรียนมุ่งเน้นในการสร้างต้นแบบทางจริยธรรม โรงเรียนเป็นที่สั่งสอนจริยธรรม ครูพยายามที่จะ
สร้างโรงเรียนเป็นสถาบันแห่งจริยธรรม โรงเรียนได้พยายามที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมทางจริยธรรมแต่
ก็มีองค์ประกอบหลายอย่างทำให้ล้มเหลว นักเรียนเรียนรู้จริยธรรมนอกจากหลักสูตรในโรงเรียน
แล้วเด็กเองยังได้พัฒนาจริยธรรมด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว และประสบการณ์ของเด็กเอง
ชุมชนสามารถสร้างแบบอย่างให้เด็ก ได้ฝึกปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัยยังเห็นว่าชุมชนและสังคมมีหน้าที่
ในการพัฒนาจริยธรรมของเด็กด้วย

แคมป์เบลและไทส์เซน (Campbell & Thiessen. 2001 : 27) ได้ทำการวิจัย เรื่องสภาพ
พื้นฐานทางศีลธรรมของตัวแทนจริยธรรมในการสอน ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพต่อการพัฒนาใน
ปัจจุบันภายใต้ประเด็นคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐานของครูที่มีต่อผู้เรียน จุดสนใจหลักของการวิจัย
คือ บทบาทของครูในการเป็นตัวแทนจริยธรรมและการอบรมสั่งสอนในห้องเรียนว่าเป็นไป
ทางที่ถูกหรือผิด อันเป็นตัวชี้วัดจากครูและนักวิจัย จุดมุ่งหมายเป็นการรวบรวมหลักการ ทฤษฎี กับ
หลักศีลธรรมตามแบบแผนของการวิจัย โดยค้นคว้า 2 ประการ คือ ครูมีเป้าหมายของการอบรมสั่ง
สอนและการเป็นแบบอย่างแก่ผู้เรียนกับความมุ่งมั่นต่อการควบคุมพฤติกรรมของตนเองอย่างไร
จากงานวิจัยได้ให้แนวคิดหลายประการจากวิธีการค้นคว้าที่หลากหลาย มีการเสนอบทสัมภาษณ์
รวบรวมข้อมูล เน้นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู ประเด็นในการศึกษามี 4 ด้าน คือด้านระเบียบในห้องเรียน
ด้านงานภารกิจหลักของครู ด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียนจากการเลือกวิธีการ
สอนของครู และด้านการวัดประเมินผล นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เสนอแนะว่า ระดับความรู้ทางหลัก
ศีลธรรมของครูแสดงถึงความไม่มั่นใจที่จะเป็นตัวแทนทางจริยธรรม และสะท้อนถึงจิตสำนึกใน
การยอมรับคุณงามความดีและหลักศีลธรรมที่ครูอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

เว็กเลอร์และเคท (Veugclers & Kat. 1999 : 10 – 16) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาจริยธรรมที่บ้านและโรงเรียน : การมีส่วนร่วมด้านจริยธรรม ระหว่างผู้ปกครองกับครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อศึกษาเจตคติของผู้ปกครองชาวเนเธอร์แลนด์ ครูและนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ต่อเป้าหมายในการสอนจริยธรรมและการร่วมมือด้านจริยธรรมระหว่างครูกับผู้ปกครอง งานวิจัยนี้ใช้วิธีการของเดลฟาย (Delphi Method) เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เป็นกลุ่มและการอภิปรายปัญหา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า ด้านเป้าหมายการพัฒนาจริยธรรม ผู้ปกครอง ครู นักเรียนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในการให้ความสำคัญต่อเป้าหมายการพัฒนาจริยธรรมตามกลยุทธ์ การปฏิบัติตามแบบอย่าง จิตสำนึกทางสังคมและการพัฒนาจิตใจ ครูและผู้ปกครองเมื่อจำแนกตามสถานภาพ เพศ ขนาดโรงเรียนและเชื้อชาติที่มีความเห็น ไม่แตกต่างกันต่อเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาจริยธรรม นักเรียนให้ความสำคัญในการตั้งกฎ ระเบียบ ผู้ปกครองยึดเอาความสัมพันธ์ระหว่างกลยุทธ์ กับการปฏิบัติตามแบบอย่าง ครูให้ความสำคัญในด้านการยอมรับฟังความคิดเห็นครูและผู้ปกครองมีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน ต่อแผนกลยุทธ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการติดต่อสื่อสารและการอยู่ร่วมกัน ผู้ปกครองเป็นผู้ที่สนับสนุนที่เข้มแข็งในการปฏิบัติตามแบบอย่าง ผู้ปกครอง ครูและนักเรียน ให้ความสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคมและการดำเนินงานตามบทบาทในการขับเคลื่อนทางสังคมและจริยธรรม

ด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่บ้านและโรงเรียน มีบทบาทสำคัญให้การจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาจริยธรรม นักเรียนยอมรับและสนับสนุนว่า ครูต้องมีการพัฒนาจริยธรรม สิ่งที่สำคัญคือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางจริยธรรม เป็นบทบาทที่สำคัญด้วยการประสานงานในการจัดกิจกรรม ผู้ปกครองมักไม่กล่าวถึงการปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

ด้านการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า เป็นภารกิจสำคัญของฝ่ายการจัดการศึกษา ให้เข้าถึงเด็กและในวิถีชีวิตจากวัฒนธรรมและสังคม แบบอย่างที่ดีในโรงเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะเตรียมคน ไปอยู่ร่วมกับสังคมในอนาคต ครู ผู้ปกครองและนักเรียนเชื่อว่า การพัฒนาจิตใจเป็นงานสำคัญของผู้ปกครอง มันเป็นเรื่องเหมือนการสร้างเชื่อมั่นในตนเอง แต่ครูจำเป็นต้องสร้างสรรคงานให้การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนากลยุทธ์และจิตสำนึกทางสังคม หากผู้ปกครองและครู ได้ประสานสัมพันธ์จะสร้างความมั่นใจในการพัฒนากลยุทธ์อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นการสื่อสารที่กระหว่างครูกับผู้ปกครองเป็นสิ่งที่จะต้องอย่างยิ่ง

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว จะเห็นได้ว่าในต่างประเทศจะใช้คุณธรรมของผู้บริหารและครู เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของโรงเรียน คือ คุณธรรมของผู้บริหารและครู ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความอดทน จิตวิทยา การตัดสินใจ การแสดงออก ความสามัคคีปรองดอง สถานภาพของครู ภาวะเศรษฐกิจของครู กิจกรรมการบริหารโรงเรียน ความสัมพันธ์กับชุมชน และการ

สนับสนุนจากชุมชน ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี นโยบายมีความชัดเจน ชัดเจน ได้ตามสถานการณ์ มีโครงสร้างที่ดี มีข้อมูลในการตัดสินใจ บริหารจัดการอยู่บนพื้นฐานของธรรมาภิบาล (Good Governance) ภาวะความรับผิดชอบในหน้าที่ เป็นของทุกคน และบริหารการเงินด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าการ ดำเนินงานการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี นั้นมีปัจจัยหลัก คือ ต้นแบบในการปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถาน ศึกษานักเรียน ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านกระสังสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2 ให้มีคุณภาพและเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน สามารถพัฒนา ตนเอง สังคม ตลอดจนประเทศชาติได้